

**Gemeente
Haarlem**

Financieel Kader

Coalitie 2018-2022

29 maart 2018

Concerncontrol

Inhoudsopgave

1.	Samenvatting financieel kader 2018	4
2.	Inleiding	6
3.	Algemeen	7
3.1	Financiële afspraken coalitieprogramma 2014-2018	7
3.2	Nieuw opgaven Haarlem 2018 e.v.	7
3.2.1	Groei van Haarlem en de financiële positie	7
3.2.2	Sociaal domein	8
3.2.3	Woonlasten en precario	8
3.3	Economische vooruitzichten 2018 e.v.	8
3.4	Betekenis van economische ontwikkelingen voor Haarlem	9
3.4.2	Indexatie van het gemeentefonds	11
3.4.3	Toelichting gevolgen regeerakkoord	12
4.	II. Begrotingskader 2018-2023	13
4.1	Basis begrotingskader	13
4.2	Aanpassing begrotingskader aan ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan	14
4.2.1	Toelichting autonome ontwikkelingen	14
4.3	Dekkingsmogelijkheden	14
4.4	Investeringsruimte en afwegingen	15
4.4.1	Scenario's investeringen voor de stad versus verantwoorde schuldpositie	15
4.4.2	Huidige investeringsclaims	17
4.4.3	Toelichting investeringsclaims	18
4.4.4	Verhouding Investeringsruimte versus investeringsclaims	19
4.5	Begrotingskader Sociaal domein	20
4.5.1	Ontwikkelingen financieel kader	20
4.5.2	Geld (om te) zorgen	21
4.5.3	Uitwerking van de aanbevelingen Rvf door het Rijk	22
4.5.4	Financiële knelpunten sociaal domein	23
4.5.5	Contouren Haarlemse afspraken sociaal domein (scenario's)	27
4.6	Ontwikkeling begrotingskader door toekomstige ontwikkelingen	28

4.7	Totaal af te wegen begrotingskader	29
4.8	Begrotingsbeleid	30
5.	Overige ontwikkelingen	31
5.1	Ontwikkeling woonlasten	31
5.1.1	Kwijtschelding afvalstoffenheffing	31
5.2	Wegvallen precariobelasting	32
5.3	Wegvallen leges als gevolg van Omgevingswet	32
5.4	Ontwikkelingen Vastgoed	32
6.	Totaalbeeld en te maken keuzes	33
6.1	Conclusies wat betreft sluitende begroting	33
6.2	Conclusies wat betreft investeringsruimte	34
6.3	Mogelijke hoofdscenario's	35
7.	Bijlagen	38
7.1	Bijlage 1: Netto schuldquote	38
7.2	Bijlage 2: Verloop reserves	39

1. Samenvatting financieel kader 2018

Het financieel kader geeft een terugblik op de ontwikkelingen van de Haarlemse begrotingen in relatie tot de gemaakte afspraken. De begrotingen stonden in het teken van bezuinigingen en later in het teken van het eerste herstel waardoor het inzetten van versnellers voor gewenste ontwikkelingen mogelijk werd. De begrotingen stonden ook in het teken van de transitie en transformatie opgaven in het sociaal domein.

In het financieel kader wordt het begrotingskader geactualiseerd aan de hand van ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan, inclusief de bestuurlijke besluiten. De belangrijkste inkomstenbron voor gemeenten is het gemeentefonds. Aan de hand van de huidige beschikbare informatie (Startnota en de maartcirculaire) is de toekomstige ontwikkeling van het gemeentefonds zo goed mogelijke vertaald voor Haarlem.

De conjunctuur is gunstig voor de begrotingsontwikkeling van het Rijk en werkt door naar de Algemene Uitkering en mogelijk naar andere uitkeringen van het Rijk. Bij het vooruitkijken aan de hand van het financieel kader wordt ingegaan op ontwikkelingen bij het Rijk met betekenis voor gemeenten en ingegaan op ontwikkelingen van Haarlem zelf.

In het financieel kader tekenen zich drie grote bewegingen en daaropvolgend afwegingen af.

1) Lokale afweging: financieel gezond en accommoderen groei Haarlem

Gelet op de afspraken met de MRA, als vastgelegd in de Woonvisie, zal Haarlem door de bouw van 7.000 woningen verder groeien. De groei van de woningen brengt groei mee in het voorzieningspakket van de stad, zoals onderwijshuisvesting, sportvoorzieningen, handhaving en dienstverleningsuitbreiding etc. Een deel van die groei komt tot stand door investeringen en een ander deel door uitgaven ten laste van de algemene middelen. Indien investeringen oplopen dan neemt de schuld ook toe, daar er relatief weinig eigen vermogen beschikbaar is om investeringen te kunnen doen. In de afgelopen periode is met de bezuinigingen ingezet op een reductie van de schuld en een netto-schuldquote van minder dan 100% om de groene categorie van de VNG-norm te bereiken. Deze doelstelling is bereikt door het investeringsvolume te beperken tot vervangingsinvesteringen beneden het niveau dat nodig is om de bestaande kapitaalgoederenvoorraad in stand te houden. Dat valt niet lang vol te houden, zeker niet bij een stad die aan het groeien is en waarbij er naast vervangingsinvesteringen ook uitbreidingsinvesteringen nodig zijn. Er is een nieuw evenwicht nodig tussen een financieel gezonde stad en het bieden van mogelijkheden voor de groei van Haarlem. Bij dat laatste gaan de kosten voor de baat uit.

In het financieel kader wordt met verschillende scenario's gewerkt. Hoe hoger de toegestane schuld, hoe meer er geïnvesteerd kan worden. Indien de netto-schuldquote boven de 130% uitkomt dan belandt de gemeente in het rood. Derhalve moet er een afweging gemaakt worden: 'Hoeveel toename van schuld wordt aanvaardbaar geacht tegenover de mogelijkheid van investeren in een groeiende stad met maatschappelijke opgaven'.

2) Rijk herziet bekostiging sociaal domein met lokale betekenis

Een tweede grote afweging dient zich aan in het sociaal domein. In 2015 is de transitie en transformatie in het sociaal domein vanuit het Rijk bij de gemeenten gelegd. De bekostiging verloopt via een integratie-uitkering. Doordat deze financiële stromen goed te volgen zijn is in Haarlem de afspraak gemaakt dat uiteindelijk na slagen van de transitie en de transformatie dat het Rijksbudget gelijk zal zijn aan het werkbudget. Deze afspraak geldt niet voor de afzonderlijke decentralisaties, wel voor de gezamenlijke transformaties. In Haarlem is de afspraak gemaakt dat zolang het Rijksbudget niet gelijk is

aan het werkbudget, er een reserve Sociaal Domein beschikbaar is om deze spanning op te vangen. Uiteindelijk moet bij naleving van de afspraak de reserve overbodig worden.

Nu heeft het kabinet voor een deel beslissingen genomen die ingrijpen op de wijze van bekostiging en voor een deel zijn de gemeenten in afwachting van nadere duiding of nog te nemen besluiten.

Daarnaast geldt dat in het sociaal domein steeds meer de verbanden merkbaar worden. Verbanden in het brede veld van het sociaal domein. Soms doen die verbanden zich gelden tussen deelterreinen en soms ook binnen een keten. Ook is het brede beleidsveld van betekenis bij het maken van keuzes in het opstellen van een plan per zorgcliënt, of tussen beleidsdomeinen of binnen een keten. Te denken valt aan schuldsanering, bewindvoering, de minima, de WWB, de re-integratie, de sociale werkplaatsvoorziening etc. In het financieel kader worden de ontwikkelingen bij het rijk in beeld gebracht, de Haarlemse situatie geschetst en de contouren gegeven welke nieuwe afspraken er lokaal gemaakt moeten worden door de nieuwe wijze van sturen aan de hand van een zich wijzigende bekostiging.

3) Afwegingen die op de begrotingsexploitatie afkomen

Gelet op de ontwikkelingen in de stad door groei, verduurzaming, energietransitie, wijzigende mobiliteitsconcepten en allerlei ontwikkelingen die zich in de stad voordoen is er budget nodig om deze ontwikkelingen mogelijk te maken. Het financieel kader biedt geen afwegingsprocessen voor allerlei beleidswensen. Aan verschillende scenario's zijn verschillende budgetbedragen gekoppeld. Hoe minder budget er beschikbaar is, des te groter is het proces van het maken van keuzes, vanwege de grotere spanning tussen wat gevraagd wordt en wat beschikbaar is.

Verder is geïnventariseerd welke budgetten structureel beschikbaar zijn om te betrekken bij beleidsafwegingen of programmering van nieuwe en daaraan gerelateerde beleidsopgaven. De mogelijk beschikbare dekkingsmiddelen zijn voornamelijk afkomstig uit reserves. Het is mogelijk om beleidsopgaven te koppelen aan de betreffende bronreserve. Ook is het mogelijk om de reserve of het reserve surplus in vier jaar tijd toe te rekenen aan de exploitatie. In het financieel kader worden de mogelijkheden wat betreft de laatste optie wel geschetst, maar niet voor elke reserve verwerkt. Wel zijn voor alle reserves de beschikbare bedragen zichtbaar gemaakt.

Overige ontwikkelingen

Bij de overige ontwikkelingen wordt aandacht gegeven aan de woonlasten, het wegvallen van de precariobelasting en het wegvallen van de leges vanwege de invoering van de Omgevingswet.

Scenario's en accenten in keuze voor Haarlem

Tot slot worden in hoofdstuk 6 alle opgaven en keuzemogelijkheden naast elkaar gelegd. Aan de hand van scenario's wordt het keuzepallet zichtbaar gemaakt. Met kernwoorden wordt weergegeven welke accenten er per scenario worden gelegd bij de toekomstige ontwikkeling van Haarlem.

2. Inleiding

Vanwege de gemeenteraadsverkiezingen in 2018 en het opstellen van een nieuw coalitieprogramma is in het planning & control proces voor 2018 voorzien dat een voorlopig begrotingskader wordt opgesteld. Dit kader kan als leidraad dienen bij afwegingen voor het op te stellen coalitieakkoord na de verkiezingen. De uitkomsten hiervan worden voor zover mogelijk financieel vertaald in de Kadernota 2018.

In het voorlopige begrotingskader zijn de ontwikkelingen opgenomen die zich hebben voorgedaan sinds het opstellen van de Programmabegroting 2018-2022 en concreet zijn te ramen. Daarnaast is er in het kader rekening gehouden met mogelijke ontwikkelingen waarvan de gevolgen nog niet concreet kunnen worden geraamd (zoals de ontwikkeling van de Algemene Uitkering) of waarvoor nadere bestuurlijke besluitvorming vereist is (bijvoorbeeld beleid met betrekking tot het de schuldenlast van Haarlem). Omdat hierin vaak verschillende keuzes te maken zijn, zijn deze ontwikkelingen zoveel mogelijk gepresenteerd in de vorm van scenario's. Zowel per onderdeel als voor het totaal zijn de consequenties in verschillende varianten weergegeven.

Afhankelijk van de te maken keuzes, zal het financieel kader zich bewegen tussen minimale en maximale scenario's. De mogelijkheden worden mede bepaald door het saldo van de (mogelijke) dekkingsmaatregelen om tot een sluitende meerjarenbegroting te komen.

3. Algemeen

3.1 Financiële afspraken coalitieprogramma 2014-2018

Omdat een nieuwe raadsperiode aanbreekt, verdient het aanbeveling kort terug te kijken op de afgelopen raadsperiode. De start van het huidige coalitieprogramma 'Samen Doen!' vond plaats in een periode waar de gevolgen van de financiële crisis nog voelbaar waren en het noodzakelijk was om bovenop de reeds ingezette bezuinigingen nog extra te bezuinigen. Een van de pijlers van het coalitieprogramma betrof het streven naar een financieel gezonde stad. Rentmeesterschap voor toekomstige generaties betekent een sluitende begroting en een fundamentele meerjarige aanpak van de huidige schuldenlast. Bij aanvang van de raadsperiode is besloten voor een bedrag van meer dan € 10 miljoen structureel nieuwe bezuinigingen door te voeren, op basis van het pakket voorstellen uit takenreductie, reductie van formatie (efficiencytaakstelling) en inkoopstaakstelling. Daarnaast is via een combinatie van een investerings- en kasstroomplafond en het binnen de exploitatie vrijmaken van € 2,5 miljoen voor schuldreductie jaarlijks € 5 miljoen ingezet voor vermindering van de schuldenlast. In de loop van 2016 keerde het economisch tij en waren er geen extra bezuinigingen meer noodzakelijk om een sluitende meerjarenbegroting te realiseren. Dit was aanleiding om in 2017 voor een bedrag van in totaal € 6 miljoen aan "versnellers" in te zetten voor zowel het sociaal als het fysiek domein en voor de schuldreductie. In de Kadernota 2017, verder uitgewerkt in de Programmabegroting 2018-2022 is deze trend doorgezet. Dit was mogelijk omdat de Kadernota 2017 voor het eerst na jaren van bezuinigingen weer een gunstig begrotingsbeeld toonde. Voor 2018 en 2019 is € 6 miljoen respectievelijk € 3,2 miljoen geïntensiveerd ten behoeve van het sociaal domein als uitwerking van de transformatie-opdracht. Daarnaast is ten behoeve van de overige programma's vanaf 2018 nog eens ruim € 5 miljoen structureel als versneller ingezet. In overeenstemming met het coalitieprogramma kon een aantal bezuinigingen, zoals op onderhoud van de stad, weer worden teruggedraaid voor de komende jaren.

Aan het begin van de raadsperiode is sterk ingezet op reductie van de schuld. Daarom is het investeringsvolume drastisch teruggelopen tot beneden het niveau van investeringen die noodzakelijk zijn om de bestaande infrastructuur te kunnen vervangen. Dit is voor een beperkt aantal jaren mogelijk, maar de grenzen worden steeds meer zichtbaar. Bovendien vraagt de groei van de stad om investeringen die het vervangingsniveau overstijgen. Tussen het doen van (extra) investeringen en een houdbare schuldpositie zal een nieuw evenwicht gevonden moeten worden.

3.2 Nieuw opgaven Haarlem 2018 e.v.

3.2.1 Groei van Haarlem en de financiële positie

Het aantal inwoners van Haarlem en de regio (MRA en Zuid Kennemerland) groeit in de komende jaren gestaag. In de metropool regio is daarom afgesproken om samen tot het jaar 2040 een totaal van 230.000 woningen te realiseren. Haarlem gaat ervan uit dat haar aandeel hierbinnen tot 2040 kan oplopen tot 15.000 toe te voegen woningen. De Haarlemse Woonvisie gaat uit van 7.500 extra woningen tot en met 2025 en 15.000 woningen tot en met 2040.

Bij de behandeling van de Kadernota 2017 is door de raad het belang naar voren gebracht om na te denken over de effecten van de groei van de stad die zich nu en straks voordoet en hoe hier in de komende jaren in samenspraak met de stad op kan worden geanticipeerd. Het accommoderen van de te verwachten groei is voor Haarlem een grootschalige stedelijke ontwikkeling en de keuzes die horen bij de uitvoering van de groei van Haarlem hebben gevolgen voor zowel de opbrengsten als de kosten van de gemeente. Er is een programma Groei van Haarlem gestart welke gaat over een periode van

(vooralsnog) drie jaar waarin Haarlem zich goed voorbereidt op de toekomst. Het gaat daarbij om het inzichtelijk maken van de groeiscenario's voor Haarlem en het in beeld brengen van de benodigde instrumenten en financiële middelen. Wonen (voldoende en goede woningen), voorzieningen (voldoende en goede sociaal maatschappelijke-, zorg- en economische voorzieningen, veiligheid en functionele openbare ruimte) en mobiliteit (goede infrastructuur) zijn de leidende drie hoofddoelen voor het programma.

De groei van Haarlem zal ook impact hebben op de financiële middelen van Haarlem. De opbrengsten zullen op termijn stijgen door met name een toename van de Algemene Uitkering en extra belastingopbrengsten, waar de kosten stijgen door het doen van extra investeringen (voor een toenemend voorzieningsniveau) met bijbehorende exploitatielasten. De extra benodigde investeringen zullen hun weerslag hebben op de schuldenlast van Haarlem. Er dient gezocht te worden naar een balans tussen extra investeringen ten behoeve van de groei aan de ene kant en een financieel gezonde positie van de stad aan de andere kant. Paragraaf 4.4.1. zal dieper ingaan op deze balans.

3.2.2 Sociaal domein

In de komende coalitieperiode gaat er het nodige veranderen binnen het financiële kader van het Rijk voor het sociaal domein. Dat gaat invloed krijgen op de inhoudelijke en financiële keuzes waar Haarlem zich voor geplaatst ziet worden. Dit kader is breder dan alleen de Integratie-uitkering sociaal domein. De afspraken van sturing en beheersing binnen het sociaal domein om de lokale opgaven van de transformatie waar te maken zijn mede afhankelijk van besluiten van het Rijk. In paragraaf 4.5 wordt dieper ingegaan op de toekomstige ontwikkelingen binnen het sociaal domein en de consequenties hiervan voor Haarlem.

3.2.3 Woonlasten en precario

De woonlasten voor Haarlemmers stijgen in de komende jaren. Dit komt (voornamelijk) door de invoering van het strategisch plan afvalbeheer welke zorgt voor een stijging van de afvalstoffenheffing. In 2018 wordt een gedeelte van deze kosten niet doorberekend in de heffing waardoor de kostendekkendheid van de heffing 96% bedraagt. Voor 2019 en verder wordt er op dit moment uitgegaan van een kostendekkendheid van 100%. Dat betekent dat bij ongewijzigd beleid de woonlasten voor 2019 en verder met 3% tot 5% stijgen ten overstaan van 2018. Naar verwachting zal Haarlem dan verder stijgen op de ranglijst voor duurste gemeenten qua woonlasten.

Verder in de toekomst (per 2022) vervalt de mogelijkheid van de precariobelasting op kabels en leidingen, hier dient rekening mee gehouden te worden in het nieuwe meerjarenbeleid. Er wordt daarom geadviseerd om bij de volgende actualisatie van de Visie en Strategie Beheer en Onderhoud met een voorstel te komen dat doorwerkt naar het meerjarig kader van de begroting.

Paragrafen 5.1 en 5.2 zullen dieper ingaan op deze kwesties.

3.3 Economische vooruitzichten 2018 e.v.

In december heeft het Centraal Planbureau de decemberraming 2017 uitgebracht met de economische vooruitzichten 2018. De decemberraming van het CPB heeft als koppen "hoogconjunctuur" en "expansieve begroting". De economische groei zet door. In 2018 stijgt het bruto binnenlands product (bbp) naar verwachting met 3,1%. Dergelijke groeipercentages hebben zich sinds 2007 niet meer voorgedaan. Door de aanhoudende hoge groei is er sprake van een hoogconjunctuur en de economische groei wordt breed gedragen. Zowel de bedrijfsinvesteringen, de consumptie door huishoudens, investeringen in woningen en de uitvoer dragen bij aan de groei van het bbp. Hierbij dient ook naar de rol van de overheid gekeken te worden. De rijksoverheid voert een procyclisch begrotingsbeleid en jaagt daarmee de economische groei verder aan. In 2018 is de groei van de overheidsbestedingen 3,5%. Ondanks de stijgende overheidsbestedingen blijft er een overschot op de

overheidsbegroting, onder meer doordat de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen dalen en de belastingopbrengsten stijgen.

In 2018 stijgt de werkgelegenheid en omdat het arbeidsaanbod minder snel groeit, daalt de werkloosheid in 2018 verder naar 3,9%, het laagste niveau sinds tien jaar. Door de krappe arbeidsmarkt wordt een stijging van de lonen voorzien waardoor huishoudens meer te besteden hebben. Neerwaartse risico's hangen samen met de overwaardering van activa als gevolg van overvloedige liquiditeit, de Chinese economie en de Brexit. Het blijft onduidelijk hoe en wanneer de Europese Centrale Bank (ECB) terugkeert naar normaal monetair beleid. Ten aanzien van de extra werkgelegenheid bij de overheid als gevolg van de intensivering bij onderwijs, zorg en defensie is de vraag of – gelet op de krappe arbeidsmarkt – dit zich gemakkelijk laat vertalen naar werving van nieuw personeel. Een tegenvallende werkgelegenheidsgroei bij de overheid heeft een temperend effect op de economie en een gunstig effect op de overheidsbegroting.

3.4 Betekenis van economische ontwikkelingen voor Haarlem

De macro-economische ontwikkelingen zijn niet één op één te vertalen naar de Haarlemse begroting. De meest directe effecten zijn merkbaar in de omvang van de Algemene Uitkering (het gemeentefonds wordt direct gevoed vanuit de rijksbegroting) en de bijstandsuitkeringen (afgeleid van de omvang van de werkloosheid).

De maartcirculaire, waarvan de financiële implicaties zijn weergegeven in paragraaf 4.1 en 4.2, geeft een iets concretere uitwerking van wat de economische ontwikkelingen betekenen voor de gemeenten en de ontwikkeling van de Algemene Uitkering.

Opgaven IBP

In de circulaire wordt duidelijk dat het kabinet Rutte III voor een aantal urgente maatschappelijke opgaven staat met een wederzijdse afhankelijkheid tussen de verschillende overheidslagen. De vervlechting tussen die opgaven vraagt om samenwerking. Daarom hebben op 14 februari 2018 het kabinet, VNG, IPO en Unie van Waterschappen het InterBestuurlijk Programma (hierna: IBP) afgesproken, genaamd 'Samen meer bereiken'. De verschillende overheidslagen werken samen op basis van gelijkwaardig partnerschap aan de volgende opgaven:

Opgave	
Fysiek	 1. Samen aan de slag voor het klimaat
	 2. Toekomstbestendig wonen
	 3. Regionale economie als versneller
	 4. Naar een vitaal platteland
Sociaal	 5. Merkbaar beter in het sociaal domein
	 6. Nederland en Migrant goed voorbereid
	 7. Problematische schulden voorkomen en oplossen
Overkoepelend	 8. Goed openbaar bestuur in een veranderende samenleving
	 9. Passende financiële verhoudingen
	 10. Overkoepelende thema's

Wat betreft de financiële uitgangspunten is afgesproken dat alle overheden zich financieel inzetten voor de opgaven. Daartoe stelt de rijksoverheid middelen beschikbaar in het gemeentefonds. Het kabinet gaat er van uit dat gemeenten vanuit eigen middelen een bijdrage zullen leveren. De VNG vindt dat een redelijk uitgangspunt, maar is tevens van mening dat gemeenten zelf moeten kunnen bepalen hoe ze

geld uit het gemeentefonds willen inzetten. De uitkomsten van de gezamenlijke afspraken zullen, na concrete vertaling in maatregelen, in beeld worden gebracht waaruit dan ook zal blijken wat de gevolgen zijn voor de financiële positie van de gemeente Haarlem.

BTW-compensatiefonds

In de maartcirculaire wordt ook ingegaan op het BTW-compensatiefonds (BCF) en de relatie daarvan met het gemeentefonds. Die relatie komt er op neer dat een overschot van het BCF ten gunste komt van het gemeentefonds en een tekort ten laste van het gemeentefonds. De maartcirculaire schetst een rooskleurig beeld van de ontwikkeling van het BCF, maar houdt daarbij geen rekening met de aantrekkende economie en de nadelig gevolgen daarvan op het BCF. Een winstwaarschuwing is hier op zijn plaats, waarbij een nadelig effect voor Haarlem richting 2022 kan oplopen tot € 5 miljoen.

Sociaal Domein

In de maartcirculaire zijn vier afspraken over het sociaal domein gemaakt tussen kabinet en VNG, onderstaand passeren ze de revue met een indicatie van de gevolgen voor Haarlem.

1. Er is een voorziening voor 2018 ingesteld van € 200 miljoen voor knelpunten in het sociaal domein. Deze wordt voor de helft gevoed door een verlaging van het gemeentefonds. Het Haarlemse aandeel daarin is bijna € 1 miljoen, waarbij de mogelijkheid bestaat dat Haarlem een deel daarvan terugontvangt als sprake is van een financieel knelpunt. De criteria daarvoor worden onder leiding van de VNG nog opgesteld. Omdat binnen Haarlem voor het sociaal domein de afspraak geldt 'rijksbudget is werkbudget', zal een verschil tussen bijdrage en terugontvangst worden verrekend met de reserve Sociaal Domein.
2. Afsproken is dat er geen openeinde regelingen voor gemeenten komen bij de uitwerking van maatregelen uit het regeerakkoord. Dit slaat met name op het abonnementstarief voor de WMO en op de kosten voor bewindvoering. Ook voor deze afspraak geldt dat een eventueel verschil wordt verrekend met de reserve Sociaal Domein.
3. Er zal een onderzoek plaatsvinden betreffende de overgang van middelen voor jeugd naar de Algemene Uitkering. Dit onderzoek gaat over de verschillen tussen de uitgaven van gemeenten, de bestemming daarvan en de verdeling. Het onderzoek zal worden meegenomen in het lopende onderzoekstraject naar de verdeelmodellen in het sociaal domein van het Ministerie van BZK. Het onderzoek heeft geen betrekking op de hoogte van het macrobudget en een onafhankelijke stuurgroep zal de resultaten toetsen om de objectiviteit te waarborgen. Verdere informatie over de uitwerking en verdeling van het transformatiefonds volgt in de septembercirculaire 2018. Op dit moment is hier geen financieel gevolg voor Haarlem aan te verbinden.
4. De Raad voor Openbaar Bestuur om advies gevraagd over de gebundelde uitkering bijstand (BUIG). Het kabinet spreekt daarbij de verwachting uit dat het extra accres in het gemeentefonds voor gemeenten ruimte geeft om meer te investeren in participatie en werk. Dit leidt ook tot een daling van het aantal personen met een bijstandsuitkering. Er ligt de komende jaren ook een belangrijke opgave om uitstroom van statushouders uit de bijstand te realiseren. Ook voor deze afspraak is nog niet aan te geven wat dit voor Haarlem betekent.

Het kabinet en de VNG betogen dat met bovenstaande afspraken oude discussiepunten zijn opgelost en er met een schone lei kan worden begonnen aan de uitvoering van het interbestuurlijk programma. Wellicht dat hiermee op landelijk niveau problemen van bestuurlijke aard zijn opgelost. De praktijk zal moeten uitwijzen of dit ook op gemeentelijk niveau het geval zal zijn. Het zijn immers de gemeenten die te maken krijgen met de daadwerkelijke, inhoudelijke problemen. Eén van de onzekerheden daarbij is de ontwikkeling van het *aantal* personen dat aanspraak maakt op een voorziening in het sociaal domein. Het kabinet gaat er vanuit dat gemeenten een eventuele stijging uit eigen middelen bekostigen.

Bij de mei- en/of septembercirculaire zal een betere indicatie kunnen worden gegeven betreffende de ontwikkeling van de Algemene Uitkering op de langere termijn voor de gemeente. Onderstaande paragrafen zijn opgesteld gegeven de huidig beschikbare informatie.

3.4.2 Indexatie van het gemeentefonds

De maartcirculaire stelt dat het een weloverwogen beslissing van het kabinet is om na de voorbije zuinige jaren extra te investeren. Met de totale impuls uit het Regeerakkoord komt het kabinet aan de grenzen van de budgettaire ruimte.

Indien uitsluitend naar de baten uit het gemeentefonds wordt gekeken kan een indicatie van het effect worden gegeven. De uitkering aan het gemeentefonds van Haarlem stijgt dan naar verwachting met € 9,4 miljoen in 2019, oplopend naar € 23,1 miljoen in 2022 ten overstaan van de decembercirculaire.

Tabel 1: Effect regeerakkoord op Algemene Uitkering

Effect regeerakkoord op Algemene Uitkering van Haarlem (in miljoenen)	2019	2020	2021	2022	2023
Raming Algemene Uitkering op basis van decembercirculaire	€ 293,80	€ 293,70	€ 291,70	€ 290,90	€ 290,90
Indicatief effect regeerakkoord op Algemene Uitkering volgens maartcirculaire t.o.v. decembercirculaire	€ 9,40	€ 14,30	€ 18,20	€ 23,10	€ 23,10
Verwachte Algemene Uitkering incl. maartcirculaire	€ 303,20	€ 308,00	€ 309,90	€ 314,00	€ 314,00

NB: Bij de invoering van het sociaal domein zijn de middelen daarvoor apart opgenomen in de Algemene Uitkering (integratie-uitkering). Het Rijk wilde daarmee zicht houden op de besteding van deze middelen. Vanaf 2019 gaan deze middelen echter voor het grootste gedeelte geheel op in de Algemene Uitkering. De Algemene Uitkering stijgt hierdoor, maar de integratie uitkering daalt evenredig, dus per saldo is er geen verschil. Daarom is het integratiedeel niet meegenomen in de berekening van het effect van het regeerakkoord. Het volume en prijseffect dient de gemeente zelf te dekken uit het accres.

Gemeentefonds en sociaal domein

Uitgangspunt voor de indexering van het Gemeentefonds is de trap-op-trap-af systematiek. In deze systematiek groeit het Gemeentefonds mee met de rijksuitgaven op een evenredige, actuele, inzichtelijke en beheersbare wijze. Deze systematiek wordt vanaf 2018 gekoppeld aan de totale uitgaven onder het uitgavenplafond (minus enkele correctieposten, zoals het Gemeentefonds zelf). Deze verbreding versterkt de evenredigheid van de systematiek en draagt bij aan een stabielere ontwikkeling van de fondsen, de zogenaamde accresontwikkeling. Zoals hiervoor uiteengezet worden vanaf 2019 ook de middelen voor het sociaal domein (integratie-uitkering) in de Algemene Uitkering opgenomen en deze middelen maken daarmee ook onderdeel uit van de trap-op-trap-af systematiek.

De omvang van het Gemeentefonds neemt hierdoor toe, wat voor gemeenten voordelig is voor de omvang van het accres. Tegelijkertijd worden gemeenten nu volledig financieel verantwoordelijk voor de verandering van de kosten als gevolg van prijs- of volume-effecten. De overheveling betekent ook dat de uitgaven in het sociaal domein niet langer een 1 op 1 relatie hebben met het "hek" binnen de Algemene Uitkering.

De systematiek van samen de trap-op-trap-af tussen rijk en lokale overheden wordt voortgezet, zo blijkt uit de Startnota van het kabinet uit november 2017. De groei van de Algemene Uitkering wordt met ingang van 2018 gekoppeld aan de groei van de totale rijksuitgaven. Terwijl deze vóór 2018 gekoppeld waren aan de netto gecorrigeerde Rijksuitgaven. Van belang voor gemeenten is dat het conjuncturele deel van de uitgaven aan WW en bijstand niet opgenomen zijn bij de totale rijksuitgaven. In een ledenbrief van de VNG van november 2017 is een verduidelijking gekomen. Voor 2018 en 2019 geldt voor de uitkeringen sociaal domein (inclusief huishoudelijke hulp) dat de volumegroei en de loon- en prijscompensatie betaald worden door de ministeries van VWS en SZW. Voor 2018 en 2019 moeten daarom nog aparte indexeringsafspraken gemaakt worden tussen het Rijk en de lokale overheden. Vanaf 2020 zullen gemeenten de volume en de ontwikkelingen van lonen en prijzen van het geïntegreerde deel van het sociale domein uit het accres moeten gaan bekostigen, zoals ook in de decembercirculaire is opgenomen.

Tabel 2: Gevolgen financiële afspraken regeerakkoord

Financiële afspraken regeerakkoord (in duizenden €)		2019		2020		2021		2022		2023	
1	Hogere Algemene Uitkering in constante prijzen	-9.400	v	-14.300	v	-18.200	v	-23.100	v	-23.100	v
2	Effecten door reserveringen en opgaven	3.500	n	7.500	n	10.500	n	13.000	n	13.500	n
3	Opschalingskorting Algemene Uitkering									1.300	n
4	Effecten maximeren eigen bijdrage sociaal domein	pm	n	pm	n	pm	n	pm	n	pm	n
5	BTW-sportbesluit	500	n	pm	n	pm	n	pm	n	pm	n
Benadering gevolgen voor financieel kader		-5.400	v	-6.800	v	-7.700	v	-10.100	v	-8.300	v

3.4.3 Toelichting gevolgen regeerakkoord

- Deze berekening is indicatief en gebaseerd op de maartcirculaire, pas in de komende meicirculaire worden de accessen financieel verder vertaald onder meer via de verdeelmaatstaven. Omdat het Rijk uitgaven intensiveert is het vanwege de trap-op-trap-af systematiek logisch dat ook het gemeentefonds groeit. Via deze benadering groeit de Algemene Uitkering voor Haarlem met € 9,4 miljoen in 2018 tot € 23,1 miljoen in 2023.
- Onder deze post vallen geraamde effecten aan de hand van de in paragraaf 3.4 genoemde opgaven, alsook de gevolgen van het BTW-compensatiefonds, (mogelijke) onderuitputting door het Rijk in 2017 en reserveringen met betrekking tot de WMO (huishoudelijke hulp), vrouwenopvang en de decentralisatie van het AWBZ naar de WMO.
- Onder Rutte II is een zogenaamde opschalingskorting doorgevoerd van in totaal € 975 miljoen doorlopend tot en met 2025. In deze korting zit de aanname dat het aantal gemeenten vermindert en dat grotere gemeenten efficiënter werken en dus minder uitkering nodig hebben. Voor de jaren 2023 t/m 2025 bedraagt de korting over de 3 jaren € 405 miljoen. Voor Haarlem betekent dit dat in de jaren na 2022 een korting wordt toegepast oplopend tot € 4 miljoen structureel, waarvan € 1,3 miljoen voor 2023.
- In het regeerakkoord is opgenomen dat de eigen bijdrage voor Wmo-voorzieningen vanaf 2019 een vast bedrag van € 17,50 per 4 weken wordt. Bij gelijkblijvend gebruik van Wmo-voorzieningen zal dat van invloed zijn op de eigen bijdrage die de gemeente (via het CAK) ontvangt. De financiële omvang daarvan is op dit moment niet te bepalen. In de Programmabegroting 2018-2022 is, mede op basis van de ontvangen eigen bijdrage Wmo 2017, de raming al met € 600.000 structureel verlaagd, tot € 1,9 miljoen. Tegenover de invoering van het periodetarief staat een toename van de integratie-uitkering sociaal domein (IU SD) met € 143 miljoen (macro) ter compensatie van het verlies van inkomsten. Wat het effect op de IU SD voor Haarlem is, wordt naar verwachting in de Meicirculaire 2018 zichtbaar. Binnen de huidige afspraken en werkwijze rondom het sociaal domein moet een eventueel nadeel binnen het "hek" opgevangen worden en is er dus geen sprake van een effect op financiële beeld voor de gemeente Haarlem.
- De BTW-sportvrijstelling moet door een uitspraak van het Europees Hof van Justitie worden aangepast. Gemeenten moeten hierdoor € 153 miljoen meer BTW gaan afdragen. Om gemeenten hiervoor te compenseren wordt dit bedrag toegevoegd aan het gemeentefonds. Voor Haarlem betekent dit een hogere bijdrage van naar verwachting € 1,5 miljoen. Een overschot van deze bijdrage komt ten gunste van het gemeentefonds en een tekort ten laste van het gemeentefonds. De werkelijke BTW-lasten die uit het sportbesluit voortvloeien bedragen in Haarlem voor 2019 € 2 miljoen, onder meer omdat er geen recht van aftrek meer bestaat op de investering van de Duinwijkhal (nadeel € 1 miljoen), waardoor incidenteel tekort ontstaat van € 0,5 miljoen.

4. II. Begrotingskader 2018-2023

4.1 Basis begrotingskader

Voor de jaren 2018 t/m 2020 is in november 2017 door de raad een sluitende meerjarenbegroting vastgesteld (zie regel 4 van tabel 3). In deze meerjarenbegroting zijn de financiële gevolgen verwerkt van moties en amendementen ingediend bij de Kadernota 2017 (regel 1) en van de aanvullende voorstellen bij de begroting (regel 2). De belangrijkste post hiervan betrof de hogere lasten voor beschermingsbewind. Ook is rekening gehouden met de uitkomst van de Bestuursrapportage 2017 (regel 3). Voor de jaren na 2020 resteerde nog een klein nadelig saldo.

Om tot een nieuwe basis voor het begrotingskader te komen zijn in tabel 3 ook de verwachte financiële gevolgen van het regeerakkoord, zoals berekend in tabel 2, verwerkt (regel 5).

Tabel 3: Basis begrotingskader

Financiële ontwikkeling Kadernota 2017 - Programmabegroting 2018 (in duizenden €)		2019	2020	2021	2022	2023
Uitkomst Meerjarenraming incl. autonome ontwikkelingen (zie pag. 29 programmabegroting 2018-2022)		-1.862 v	-990 v	-598 v	-765 v	
1	Financiële gevolgen moties en amendementen bij de Kadernota 2017	180 n	180 n	180 n	180 n	
2	Financiële gevolgen overige voorstellen	1.018 n	118 n	373 n	373 n	
3	Uitkomsten Bestuursrapportage 2017	534 n	388 n	368 n	359 n	
Uitkomst Meerjarenraming 2018-2022 incl. aanvullende voorstellen (pag. 34 Programmabegroting 2018-2022)		-130 v	-304 v	323 n	147 n	147 n
5	Financiële gevolgen regeerakkoord (tabel 2)	-5.400 v	-6.800 v	-7.700 v	-10.100 v	-8.300 v
Financieel kader inclusief financiële gevolgen regeerakkoord		-5.530 v	-7.104 v	-7.377 v	-9.953 v	-8.153 v

4.2 Aanpassing begrotingskader aan ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan

Sinds het vaststellen van de Programmabegroting 2018-2022 zijn er besluiten genomen en hebben zich ontwikkelingen voorgedaan waardoor het begrotingskader wordt beïnvloed.

Tabel 4: Autonome ontwikkelingen

Autonome ontwikkelingen en genomen besluiten na vaststelling van de begroting 2018 (in duizenden €)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Haarlemse belastingvoorstellen (2017/463600)	-51 v	-51 v	-51 v	-51 v	-51 v	-51 v
2	Incidenteel subsidie museum Haarlem	40 n	40 n				
3	Vrijval kosten post- en archiefbewerking					-170 v	-675 v
Saldo van autonome ontwikkelingen en genomen besluiten na vaststelling van de begroting 2018		-11 v	-11 v	-51 v	-51 v	-221 v	-726 v

4.2.1 Toelichting autonome ontwikkelingen

- 1) De hogere opbrengst betreft hogere OZB-opbrengsten zoals toegelicht in de Haarlemse belastingvoorstellen, zoals vastgesteld in de raadsvergadering van 23 november 2017.
- 2) In de Kadernota 2017 is deze post Pm geraamd. Indien het museum aan de door de gemeente gestelde vereisten voldoet, wordt voor twee jaar een incidentele subsidie verstrekt. Aan de voorwaarden is inmiddels voldaan.
Het betreft een exploitatiesubsidie, in aanvulling op de subsidie voor huur en huur gerelateerde kosten. Stichting Museum Haarlem heeft een structureel exploitatietekort, dat de afgelopen jaren (gedeeltelijk) is gedekt door tijdelijke exploitatiesubsidies van de gemeente Haarlem. Met het verlenen van een exploitatiesubsidie in 2018 en 2019 van € 40.000 aan Stichting Museum Haarlem is vooralsnog de continuïteit van het museum gewaarborgd. Het college heeft hierover in najaar 2017 een besluit genomen, zie BBV [2017/499700](#), waarmee motie 30 (Kadernota 2017) werd afgedaan. Museum Haarlem is in 2017 van start gegaan met de fondsenwerving voor de nieuwe vaste opstelling over de geschiedenis van Haarlem, 'Allemaal Haarlemmers'. Het museum heeft inmiddels concrete toezeggingen binnen van 7 fondsen en sponsors, een bedrag van € 350.000 in totaal.
- 3) Vanaf medio 2020 wordt overgegaan tot uitsluitend digitaal archiveren. Dat betekent dat er op termijn minder middelen – vooral formatie – ingezet hoeven te worden voor post- en archiefverwerking. Vanaf medio 2022 kunnen de geraamde kosten verlaagd worden en vanaf 2023 kan de kostenraming structureel verlaagd worden. Deze vrijvallende lasten maken onderdeel uit van de overhead. Richting de begroting zal ook deze post betrokken worden bij de nieuwe afspraken over omvang en groei overhead in relatie tot het primaire proces.

4.3 Dekkingsmogelijkheden

Toekomstige ontwikkelingen/wensen, nieuw beleid en extra investeringen zullen een toename van de lasten tot gevolg hebben. Er is ruimte nodig om deze lasten te kunnen dekken, onderstaand worden de dekkingsmogelijkheden besproken. Dekking kan ontstaan door heroverwegingen van nader te bepalen huidig beleid en/of herprogrammering van stelposten, daarnaast zijn er nog reserves die eventueel gebruikt kunnen worden voor de dekking van toekomstig beleid.

Tabel 5: Dekkingsmogelijkheden

Dekkingsmogelijkheden (in duizenden €)	2019	2020	2021	2022
Reserves				
Reserve groei van Haarlem	-1.969 v	-972 v	-1.361 v	-1.361 v
Surplus reserve grex	pm v	pm v	pm v	pm v
Totaal	-1.969 v	-972 v	-1.361 v	-1.361 v

Reserve groei van Haarlem

De extra baten die uit het gemeentefonds worden ontvangen vanwege de groei van de stad worden afgezonderd om deze specifiek in te kunnen zetten voor de groei van Haarlem. Deze reserve is ingesteld om te kunnen voorzien in de noodzakelijk geachte uitbreiding van maatschappelijke voorzieningen vanwege de groei van de gemeente. Mogelijk sluit de groei van Haarlem aan bij de beleidswensen van de nieuwe coalitie waardoor gebruik gemaakt kan worden van de genoemde reserve. Er komt jaarlijks een bedrag binnen de reserve beschikbaar en deze bedragen zijn dan ook per jaar opgenomen in bovenstaande tabel. Het doel van deze middelen dient de dekking van de exploitatielasten horend bij investeringen met betrekking tot de groei van Haarlem te zijn, al dan niet via vorming van een fonds. Daarmee zijn deze middelen dus expliciet niet bedoeld voor dekking van claims van toekomstige wensen en ontwikkelingen die geen betrekking hebben op de groei van Haarlem (tabel 16).

Surplus reserve grondexploitatie

Winstgevende resultaten worden toegevoegd aan de reserve grondexploitatie (reserve grex). Naar aanleiding van de tussentijdse winstnemingen bij de Jaarrekening 2017 is de reserve sterk gestegen naar circa € 23,7 miljoen eind 2017. De reserve grondexploitatie dient ter dekking van verliezen die voor grondexploitaties geprognosticeerd worden. Ook dient de reserve ter dekking van risico's binnen de grondexploitaties. Indien de reservepositie groter is dan de benodigde weerstandscapaciteit (voor afdekking van de marktrisico's en de projectrisico's), dan ontstaat er een zogenaamd surplus. Rekening houdend met de benodigde weerstandscapaciteit en een claim ten behoeve van DSK die reeds op de reserve ligt leidt dit tot een surplus van € 7,2 miljoen. Deze middelen kunnen betrokken worden bij de integrale afweging in de Kadernota 2018.

Anders dan bij de reserve groei van Haarlem komen de gelden van de reserve grex niet per jaar beschikbaar, het 'Surplus reserve grex' als dekkingsmiddel per jaar is dan ook als pm opgenomen in bovenstaande tabel. Het ligt meer voor de hand om deze gelden te gebruiken voor een te vormen fonds.

Tabel 6: Surplus reserve grex

Surplus reserve grex (in miljoenen)	
Stand reserve grondexploitatie 31/12/17	€ 23,7
Claim voetbalvereniging DSK	€ -1,0
Marktrisico's grondexploitaties	€ -14,4
Projectgebonden risico's grondexploitaties	€ -1,1
Vrij beschikbaar surplus	€ 7,2

4.4 Investerings en afwegingen

4.4.1 Scenario's investeringen voor de stad versus verantwoorde schuldpositie

Naast lasten en baten die direct het begrotingssaldo beïnvloeden, is het van groot belang een kader vast te stellen dat enerzijds rekening houdt met een verantwoorde ontwikkeling van onze schuldpositie en anderzijds ruimte geeft aan een verhoging van het investeringsplafond, mede met het oog op de groei van de stad. Daarom zijn er verschillende scenario's uitgewerkt waarin berekend is welke investeringsniveaus mogelijk zijn, gegeven een bepaalde maximale netto schuldquote. Als die keuze is gemaakt, kunnen er verdere prioriteiten gesteld worden aan de investeringsclaims die zijn

geïventariseerd en per onderdeel benoemd zijn. Deze zijn samengevat opgenomen in de tabel met investeringsclaims.

Er is gekozen voor vier scenario's die de extra financiële ruimte voor investeringen weergeven bij een gekozen netto schuldquote. Het minimumscenario is een netto schuldquote van 100%, onder dit percentage valt een gemeente in de 'groene zone' volgens de VNG norm. Het maximumscenario is een netto schuldquote van 130%, de VNG adviseert om dit percentage als maximum norm te hanteren en daarboven de schuld af te bouwen, bij een netto schuldquote hoger dan 130% valt een gemeente in de 'rode zone'. Er zijn nog twee scenario's gekozen binnen deze uiterste waarden, namelijk een schuldquote van 110% en van 120%. Een totaaloverzicht van de netto schuldquotes per gemeente eind 2016 is weergegeven in Bijlage 1. De netto schuldquote is niet enkel afhankelijk van de schuldpositie van de gemeente, maar ook van overlopende posten en vooral van het totaalsaldo van de baten. De baten zijn in dit model gelijk gehouden aan het huidig verwachte totaalsaldo van de baten voor 2018. Dit is gedaan omdat het op dit moment het meest realistische scenario is wanneer naar het heden en de toekomst gekeken wordt. De vaste schuld is opgenomen als stelpost en geeft de fluctuaties weer (meer investeringsruimte zorgt voor een hogere schuld en vice versa), alle andere variabelen zijn gelijk gehouden aan de stand ultimo 2017 (jaarrekening).

Tabel 7 geeft weer welke extra investeringsruimte er is ten overstaan van het huidige IP, zoals vastgesteld bij de Programmabegroting 2018-2022. Het scenario met een netto schuldquote van 100% eind 2022 lijkt niet wenselijk, er dient dan bezuinigd te worden ten overstaan van het huidig vastgestelde IP en extra investeringen zijn niet mogelijk, met dit scenario is er niet genoeg ruimte voor alle vervangingsinvesteringen. Een netto schuldquote van 110% of 120% eind 2022 geeft € 10 miljoen respectievelijk € 21 miljoen extra investeringsruimte per jaar voor de komende vier jaar ten opzichte van de Programmabegroting 2018-2022. Dit heeft tot gevolg dat de totale schuld toeneemt tot € 563 respectievelijk € 611 miljoen aan het einde van de coalitieperiode. Dit is significant meer dan weergegeven in de Programmabegroting 2018 (totale schuld van € 519 miljoen). Het scenario met een netto schuldquote van 130% geeft in de komende jaren een extra investeringsruimte van € 31 miljoen per jaar, maar ook een verwachte totale schuld die € 138 miljoen hoger ligt dan geraamd in de Programmabegroting 2018-2022.

Extra investeringen leiden niet enkel tot een stijging van de schuld, maar ook tot een stijging in lasten te dekken binnen de begroting. Een indicatie van de extra exploitatielasten na invulling van de extra investeringsruimte is ook in de tabel weergegeven. Niet elke investering heeft hetzelfde effect op de exploitatie van de gemeente, uit de ene investering volgen bijvoorbeeld veel extra onderhoudslasten, bij de andere investering (denk aan renovaties/verduurzaming) blijven deze lasten gelijk aan huidige lasten of gaan deze lasten ten koste van derden en bij uitbreiding van areaal staan tegenover extra lasten vaak ook extra baten door een toename van de Algemene Uitkering. De onderstaande exploitatielasten zijn de éxtra lasten ten opzichte van de huidige exploitatie als gevolg van de extra investeringen. Om wel een indicatie te kunnen geven van de effecten van extra investeringen is de aanname dat de extra exploitatielasten gemiddeld 10% van de extra investering bedragen voor de jaren 2019 tot en met 2023.

Let wel, onderstaande tabel geeft het afwegingskader voor het grote geheel weer. We observeren dat investeringen vaak niet op korte termijn volledig worden gerealiseerd en dat (extra) capaciteit nodig is om investeringen te realiseren. Er is daardoor een reële kans dat de extra investeringsruimte niet voor het eind van 2022 volledig benut is. Op dit moment zijn deze elementen echter nog niet goed genoeg in beeld en kunnen daarom nog niet verdisconteerd worden in onderstaand overzicht met betrekking tot de investeringsruimte.

Tabel 7: Scenario's gebaseerd op netto schuldquote

Te aanvaarden schuldquote ultimo 2022 (in duizenden €)	100%	110%	120%	130%
Extra investeringsruimte t.o.v. PB18 totaal (2019-2022)	-2.531	40.310	83.113	125.859
Extra investeringsruimte t.o.v. PB18 per jaar	-633	10.078	20.778	31.465
Vaste schuld ultimo 2022	485.069	532.148	579.184	626.157
Totale schuld ultimo 2022	516.385	563.464	610.500	657.473
Extra lasten door investeringen	-42	2.077	4.193	6.307

Netto schuldquote en netto schuld per inwoner

In de factsheet 'Afweging schulden en groei' wordt naast de netto schuldquote, ook de netto schuld per inwoner aangedragen als te gebruiken kengetal voor sturing op de omvang van de schuldenlast. Na bepaling van het aanvaardbaar geachte niveau voor de netto schuldquote dient gekeken te worden met welke netto schuld per inwoner dit niveau correspondeert. De netto schuld per inwoner heeft een directer verband met de groei van de stad (gemeten in groei van inwonersaantal) vergeleken met de netto schuldquote (waar de groei een indirect effect heeft door een toename van de baten komend uit de Algemene Uitkering). Daarbij is de netto schuld per inwoner minder onderhevig aan incidentele baten en lasten en daardoor minder volatiel.

4.4.2 Huidige investeringsclaims

In tabel 8 zijn de huidige investeringsclaims weergegeven welke nog niet zijn opgenomen in het bij de Programmabegroting 2018-2022 vastgestelde IP. Er zijn soms meerdere alternatieven mogelijk en daarom is in deze gevallen een minimum en een maximum scenario opgenomen. Wanneer het verloop/moment van investeringen niet bekend is zijn deze gelijkmatig verdeeld over de jaren. De financiële gevolgen voor de investeringsruimte voor de komende jaren bedragen tussen de € 20 en € 23 miljoen per jaar uitgaande van de opgenomen minimale scenario's en tussen de € 24 en € 29 miljoen per jaar uitgaande van de opgenomen maximale scenario's.

Tabel 8: Investeringsclaims

Investeringsclaims (in duizenden €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal t/m 2023
Cluster sociaal							
<i>Onderwijshuisvesting</i>							
Primair Onderwijs (minimaal)		4.000	4.000	4.000	4.000	3.667	19.667
Primair Onderwijs (maximaal)		6.500	6.500	6.500	6.500	6.000	32.000
Voortgezet Onderwijs		2.750	2.750	2.750	2.750		11.000
<i>Sportaccommodaties</i>							
Buitensportaccommodaties		360	360	360	360	360	1.800
Binnensportaccommodaties		3.200	3.200	3.200	3.200	3.200	16.000
Nieuwe Beijneshal							5.000
AF: Beschikbaar binnen huidig IP							-5.000
<i>Bibliotheek</i>							
Renovatie vestiging centrum (min)		1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	6.000
Alternatief: renovatie vestiging centrum(max)		2.740	2.740	2.740	2.740	2.740	13.700
Renovatie vestiging Schalkwijk (max)		360	360	360	360	360	1.800
Alternatief: verhuizing (min)		pm	pm	pm	pm	pm	pm
Vestiging Reinaldahuis		pm	pm	pm	pm	pm	pm
Modernisering vestiging Noord		360	360	360	360	360	1.800
Frans Hals Museum		900	900	900	900	900	4.500
Cluster fysiek							
Functionele verbetering museum Dolhuys	300	1.300					1.600
Kademuur Spaarne	1.100						1.100
Uitvoeringsprogramma structuurvisie openbare ruimte (SOR)		6.000	7.000	8.000	10.000	12.000	43.000
Groei van Haarlem		pm	pm	pm	pm	pm	pm
<i>Fietsparkeren (9 scenario's)</i>							
Scenario 2 (min: Faciliteren vraag op straat zonder vraagbeïnvloeding)			200	200	200	200	800
Scenario 8 (max: Enkel kortparkeren op straat toestaan)			2.000	2.000	2.000	2.000	8.000
Financiële gevolgen IP (minimaal)	1.400	20.070	19.970	20.970	22.970	21.887	107.267
Financiële gevolgen IP (maximaal)	1.400	24.470	26.170	27.170	29.170	27.920	136.300

4.4.3 Toelichting investeringsclaims

Het al dan niet opgenomen zijn van investeringen in deze tabel geeft geen prioriteit aan, de tabel dient op dit moment enkel als indicatie voor mogelijke toekomstige investeringen en geeft een indicatie van de totale financiële gevolgen van deze claims.

Sportaccommodaties

Zowel vanwege de groei van de gemeente als vanwege een toezegging aan de commissie samenleving is een integraal uitvoeringsplan sportaccommodaties 2018-2028 "Sport aan zet" opgesteld ([2018/15853](#)). Op basis van dit plan wordt voor de komende 10 jaar een investeringsclaim opgevoerd van € 3,6 miljoen voor de buitensportaccommodaties, € 32 miljoen voor de binnensportaccommodaties en € 5 miljoen

voor een nieuwe Beijneshal, dus € 40,6 miljoen in totaal. Hiervoor is ruim € 5 miljoen beschikbaar binnen het huidige IP.

Bibliotheek Haarlem

Aanpak huisvesting diverse filialen voor een toekomstbestendige bibliotheekvoorziening.

Frans Hals Museum

Aanvraag verbouwing huidige gebouw voor meer publieksbereik beide museumlocaties (Groot Heiligland en Grote Markt)

Dolhuys

Door functionele aanpassingen aan het Museum Het Dolhuys wordt het museum aantrekkelijker en geschikt voor grotere bezoekersaantallen. De verwachting is dat het bezoekersaantal de komende jaren blijft groeien. Dit draagt bij aan de aantrekkingskracht van Haarlem voor bezoekers. De hogere kapitaalslasten van deze investering worden afgedekt door de hogere huurbaten, daarmee is de investering budgettair neutraal.

SOR Uitvoeringskosten

De raming voor het uitvoeringsprogramma SOR is nog voorlopig en indicatief. Vooralsnog wordt uitgegaan van een groeiend investeringsniveau richting de € 10 miljoen per jaar voor de komende collegeperiode, oplopend tot ca. € 20 miljoen in de jaren erna. Dit betreft grotendeels investeringen voor de projecten van de themakaarten en (Haarlemse en regionale) sleutelprojecten. Maar ook moeten reeds geprogrammeerde projecten zo veel mogelijk volgens de hoofdkeuzen uit de SOR worden uitgevoerd, wat zal leiden tot hogere kosten. Voor de uitvoering moeten we nog beoordelen wat daarvan al is opgenomen in het IP en onderhouds- en beheer-programma en waar voordelen kunnen worden behaald volgens het werk-met-werk principe. Tevens moeten de mogelijkheden voor cofinanciering worden nagegaan.

Fietsparkeren

Vanuit het 'Startdocument Visie Fietsparkeren' komen 9 scenario's aangaande de toekomst van het fietsparkeren binnen Haarlem. Scenario's 1 en 9 zijn hierbij erg onwaarschijnlijk, scenario 1 gaat er namelijk vanuit dat er tot en met 2040 niks gedaan wordt aan de toenemende benodigde capaciteit in voorzieningen, waar scenario 9 er vanuit gaat dat er in de toekomst geen enkele fiets meer op straat mag worden geparkeerd. Als minimum en maximum scenario worden daarom scenario 2 en 8 gehanteerd. Scenario 2 faciliteert in de vraag op straat zonder deze vraag te beïnvloeden, scenario 8 staat enkel kortparkeren op straat toe. Het is aannemelijk dat het uiteindelijk gekozen beleid binnen deze twee scenario's zal vallen (zowel qua beleid als financieel).

4.4.4 Verhouding Investeringsruimte versus investeringsclaims

Wanneer de mogelijke extra investeringsruimtes met de huidige investeringsclaims vergeleken worden is te zien dat enkel het scenario met een netto schuldquote van 130% genoeg ruimte biedt om de huidige genoemde investeringsclaims te kunnen realiseren, zie ook onderstaande tabel 9. Naast de investeringen genoemd in tabel 8 zullen meer investeringswensen voor de komende jaren volgen, nu nog niet zijn opgenomen in het IP. Hierdoor kan zelfs het 130%-scenario, waarbij de financiële gezondheid van de stad reeds in twijfel valt te trekken, onder druk komen te staan wat betreft financiële ruimte. Dit maakt duidelijk dat er prioritering noodzakelijk is met betrekking tot de toekomstige investeringen. Niet alle huidige investeringsclaims kunnen worden uitgevoerd wanneer een investeringsscenario met een netto schuldquote van minder dan 130% wordt geambieerd.

Tabel 9: Ruimte versus claims (in duizenden €)

Netto Schuldquote ultimo 2022	Extra investerings- ruimte t/m 2022	Claims t/m 2022 minimaal	Claims t/m 2022 maximaal	Resterende ruimte minimaal	Resterende ruimte maximaal
100%	-2.531	85.380	108.380	-87.911	-110.911
110%	40.310	85.380	108.380	-45.070	-68.070
120%	83.113	85.380	108.380	-2.267	-25.267
130%	125.859	85.380	108.380	40.479	17.479

4.5 Begrotingskader Sociaal domein

4.5.1 Ontwikkelingen financieel kader

De decentralisaties in het sociaal domein zijn door het Rijk ingegeven vanuit beheersing van de zorgkosten die uit de hand dreigende te lopen. Tegelijk is het rijk van mening dat de gemeenten een overheidslaag vormen die dicht bij de burger passende zorg kan bieden binnen vastgestelde budgettaire kaders. In de afgelopen periode hebben bekostigingsvragen van de zorg nog al eens de inhoudelijke vraagstukken van het sociaal domein overschaduwd. Daarom heeft de Raad voor de financiële verhoudingen (Rfv) in januari 2017 een rapport laten verschijnen onder de titel 'Eerst de politiek, dan de techniek'. Het maken van politieke keuzes en het centraal stellen van de opgave staan voorop. Tegelijk is er ook een financiële opgave. De volgorde is van belang om niet in de valkuil te trappen dat het vooral een technische exercitie wordt.

De lokale opgaven sociaal domein in Haarlem figureren tegen de achtergrond van de landelijke afspraken, bekostigingsmodellen en verdeelmodellen. De lokale sturing kan niet los van deze context beoordeeld worden. In de afgelopen coalitieperiode is naast de transitie ook inhoud en vorm aan de transformatie in het sociaal domein gegeven. Er zijn extra middelen ter beschikking gesteld om de transformatie te versnellen. Het budgettaire kader heeft tot doel uit te komen op een budgettair neutrale uitkomst waarbij het uitgangspunt is dat het Rijksbudget gelijk is aan het werkbudget van Haarlem. Voor de overgangperiode op weg naar dit doel is in 2014 een algemene reserve Sociaal Domein als buffer ingesteld. In 2015 heeft het college, mede op verzoek van de gemeenteraad, een aantal spelregels vastgesteld waarmee dotaties en onttrekkingen aan de reserve Sociaal Domein zijn afgebakend. In de Kadernota 2017 is besloten de reserve tot nader orde in stand te houden, vanwege de financiële onzekerheden omtrent de inkomsten en de uitgaven: *'De transformatie vraagt extra financiële inzet, financiële ruimte die binnen de reserve Sociaal Domein beschikbaar is. Het financiële doel van de transformatie is dat de taken binnen de beschikbare middelen worden uitgevoerd, naar verwachting is dat punt in 2021 bereikt en kan de reserve opgeheven worden'*.

De huidige raming van de stand van de reserve is als volgt. De onttrekkingen zijn inclusief de geraamde tekorten in 2018-2022, gebaseerd op de Programmabegroting 2018-2022. De dekking vanuit de reserve Sociaal Domein voor het treffen van een voorziening voor knelpunten, zoals beschreven in paragraaf 3.4, ter hoogte van € 1 miljoen is nog niet verwerkt in onderstaande tabel.

Tabel 10: Ontwikkeling reserve sociaal domein

Ontwikkeling reserve Sociaal Domein (in duizenden €)	2017	2018	2019	2020	2021
Stand per 1-1	-34.370 v	-29.743 v	-18.870 v	-13.951 v	-13.024 v
(voorgenomen) dotaties per jaar	-776				
(Voorgenomen) onttrekkingen per jaar	5.403 n	10.873 n	4.919 n	927 n	442 n
Stand per 31-12	-29.743 v	-18.870 v	-13.951 v	-13.024 v	-12.582 v

Bij de start van de afgelopen coalitieperiode was de verwachting dat het moeizaam zou zijn de reserve op een niveau van € 10 miljoen te krijgen. Na drie jaar kan worden vastgesteld dat de omvang van de reserve veel groter is geworden dan bij aanvang was ingeschat.

4.5.2 Geld (om te) zorgen

In de komende coalitieperiode gaat er het nodige veranderen in het Rijkskader sociaal domein. Dat gaat invloed krijgen op de inhoudelijke en financiële keuzes waar Haarlem zich voor geplaatst ziet worden. Dat Rijkskader is breder dan alleen de decentralisatieuitkeringen sociaal domein. Om de lokale betekenis van de nationale context te begrijpen wordt daarom eerst de hoofdlijn van het adviesrapport van de Raad voor de financiële verhoudingen (Rfv) weergegeven. Het rapport is van juni 2017 en heeft als titel *'Geld (om te) zorgen, Naar een toekomstbestendige bekostiging van het gemeentelijk sociaal domein'*. Het rapport legt een aantal achterliggende financiële mechanismen en gedragingen bloot. Een bekostigingswijze is niet neutraal, is van invloed op het gedrag van betrokken partijen en de manier waarop ze bijdragen aan oplossingen. Er worden vijf mechanismen geduid.

1. Mental accounting (potjesdenken): als algemene middelen via het gemeentefonds (Algemene Uitkering) beschikbaar worden gesteld met een aparte label, dan is een gemeente geneigd om deze labels leidend te laten zijn als houvast voor het budget van nieuwe taken of andere bekostiging voor bestaande taken, en niet de eigen, lokale en integrale afweging.
2. Budgettaire stabiliteit en zekerheid: een betrouwbare overheid vereist stabiliteit in beleid in budget bij een transitie en transformatie opgave waarbij een recht overgaat naar een voorziening.
3. Beheersing van financiële risico's: voor de oplossing van beleidsvraagstukken is ketensamenwerking nodig en vraagt om inrichten van twee en niet één financieel mechanisme.
4. Voorkomen afwenteling financiële risico's door goede ketensamenwerking: om te voorkomen dat risico's in een keten op een ander afgewenteld worden. Dit vraagt om goede financiële verhoudingen tussen Rijk en gemeente.
5. Split incentives: bate van een investering komt niet altijd terecht bij partij die investering heeft gedaan. Vormt een rem op functioneren van hele keten.

Om goed met deze mechanismen om te gaan is de Rfv van mening dat overheveling van de nieuwe budgetten sociaal domein naar de Algemene Uitkering met kracht doorgezet moet worden. Daarmee verdwijnt het aparte label van de huidige integratie-uitkeringen. Zo krijgen de gemeenten ruimte om lokaal en regionaal met ketenpartners en andere gemeenten vraagstukken op te lossen en kan het afwenteling voorkomen. Het Rijk en de landelijke politiek worden door de raad opgeroepen terughoudend te zijn met ingrepen n.a.v. incidenten. Niet voor niets is gekozen voor een decentralisatie. Voor het toekomstbestendig maken van de bekostiging worden door de Rfv 10 aanbevelingen gedaan. De kern van deze aanbevelingen draait om tijd te geven aan het uit laten kristalliseren van de decentralisatie sociaal domein. Daarvoor is rust qua regelgeving en budget essentieel. Voortdurend bijsturen door het Rijk komt niet ten goede aan het vertrouwen tussen burger en gemeentebestuur. De 10 aanbevelingen zijn:

1. Laat het Rijk de integratie-uitkering sociaal domein en WMO (huishoudelijke hulp) overhevelen naar de Algemene Uitkering. Daarmee worden deze geldstromen niet meer apart zichtbaar.
2. Laat de landelijke politiek zoveel mogelijk afzien van generieke ingrepen bij incidenten, van bestedingseisen en minimumnormen.
3. Laat de landelijke politiek een keuze maken voor een bestedingsverplichting voor Beschut werken met een specifieke uitkering uit de kas van het Rijk. Nu suggereert de bekostiging een bestedingsvrijheid die er niet is. Het beleidsmatige en financiële voordeel van de decentralisatie is daarmee verdwenen. Tegelijk wordt advies gegeven om de afbouw van de WSW via een specifieke uitkering te bekostigen en dus niet via de Algemene Uitkering. Gemeenten kennen geen beleidsvrijheid en lopen wel onbeïnvloedbare financiële risico's.
4. Laat het Rijk kiezen voor een indexering van het gemeentefonds, zodanig dat daarin ook de rijksuitgaven voor zorg, participatie en inkomensondersteuning meewegen.
5. Laten Rijk en gemeenten de toereikendheid van middelen pas na enkele jaren afwegen. Niet apart voor het onderdeel sociaal domein, maar als collectief voor alle gemeentelijke taken. Dat collectief zal beoordeeld moeten worden op de indexatie van het gemeentefonds, de verdeling van het gemeentefonds en de omvang van het lokale belastinggebied.

6. Indien een individuele gemeente door externe oorzaken geconfronteerd wordt met een stapeling van onvermijdbare kosten, beoordelen alle belanghebbenden wat een passende individuele hardheidsclausule inhoudt, in plaats van een generieke vangnet constructie in te richten.
7. Laat alle belanghebbenden proeftuinen Sociaal Domein inrichten om leerervaring op te doen in de eigen lokale context.
8. Laten gemeenten en rijk een beperkte set van gezamenlijk gedeelde definities ontwikkelen aan de hand waarvan het slagen van de decentralisaties beoordeeld kan worden. Een gedeeld inzicht leidt tot een gezamenlijk leerproces.
9. Laat het Rijk waar integraal werken nodig is ook integraal tot verdelen komen. Daarom wordt één verdeelmodel voor maatschappelijke en vrouwenopvang, beschermd wonen en begeleiding WMO een stap in de goede richting gevonden om uiteindelijk te eindigen in de Algemene Uitkering.
10. Laat de landelijke politiek samenhangende keuzes maken over de principes van het te hanteren verdeelmodel. Daarom wordt opgeroepen expliciet te vermelden wat het doel is van een verdeelmodel. Indien er zaken spelen van bovenregionaal of landelijk belang laat die zaken dan door het Rijk bekostigen.

4.5.3 Uitwerking van de aanbevelingen Rvf door het Rijk

Inmiddels zijn de vier aanbevelingen die het financiële kader van Haarlem raken (ad 1, 3, 4 en 9), uitgewerkt door het Rijk.

Ad 1.

In het regeerakkoord is aangekondigd dat in 2019 het *integreerbare deel van de integratie-uitkering opgaat in de Algemene Uitkering* (en dus onderdeel wordt van het reguliere Gemeentefonds, trap op-trap af). Een aankondiging zonder verdere duiding van de impact, omvang en afbakening hiervan. In de Decembercirculaire 2017 heeft het rijk aangegeven op welke onderdelen/budgetten dit betrekking heeft. Het betreft de volgende onderdelen:

- IUSD Wmo, met uitzondering van Beschermd wonen
- IUSD Jeugdhulp, met uitzondering van Voogdij/18+
- IUSD Participatie, onderdeel Re-integratie klassiek
- IU Wmo¹

Het betreft dus niet de volgende onderdelen:

- IUSD Wmo, onderdeel Beschermd wonen
- IUSD Jeugdhulp, onderdeel Voogdij/18+
- IUSD Participatie, onderdelen Wsw en Re-integratie nieuwe doelgroepen

Voor deze drie onderdelen wordt gezien of integratie in de Algemene Uitkering op termijn mogelijk is en onder welke voorwaarden dat zou kunnen.

Ad 3.

Ondanks een brede lobby voor een volledige compensatie van de WSW-uitgaven, is daarover in het regeerakkoord geen (financieel) besluit genomen. Als gevolg hiervan houden gemeenten een tekort op de WSW-bijdrage van het Rijk. Zie verder pagina 26 waarin het financiële knelpunt wordt toegelicht.

Ad 4.

In de Decembercirculaire meldt het Rijk dat met de integratie van de bovengenoemde middelen van het sociaal domein naar de Algemene Uitkering de normeringssystematiek Gemeentefonds van toepassing wordt. Vanaf 2020 geldt de accresontwikkeling, de gemeenten zullen dan ook de volume ontwikkelingen

¹ Dit is de uitkering voor Wmo Huishoudelijke ondersteuning, de 'oude' Wmo.

en de nominale ontwikkelingen (lonen en prijzen) van het geïntegreerde deel van het sociaal domein uit het accres moeten gaan bekostigen. In de berekening van het accres wordt hiermee rekening gehouden. Tot en met 2019 gelden voor de integratie-uitkering sociaal domein en de integratie-uitkering Wmo (huishoudelijke hulp) andere indexatie afspraken. De compensatie voor lonen en prijzen en voor volume worden, zo lang deze uitkeringen niet zijn geïntegreerd, op de gebruikelijke wijze gefinancierd. Voor de onderdelen die niet geïntegreerd worden, blijft ook de gebruikelijke werkwijze voor indexatie van toepassing. Dat houdt in aparte afspraken tussen ministerie en de gemeenten. De huidige verdeelmodellen zullen in 2019 zoveel mogelijk ongewijzigd worden overgeheveld naar de Algemene Uitkering. Meer informatie over de precieze verwerking van de overheveling volgt uiterlijk in de meicirculaire 2018.

Ad 9.

De taken Maatschappelijke opvang, Beschermd Wonen en Vrouwenopvang zijn centrumgemeente taken. De gemeente Haarlem is centrumgemeente voor de regio IJmond, Zuid-Kennemerland en Haarlemmermeer. Het Rijk is voornemens om Beschermd Wonen en Maatschappelijke opvang vanaf 2020 door te decentraliseren naar de regiogemeenten. Dat betekent dat er naast de inhoudelijke veranderopgave ook een grote organisatorische en financiële opgave bijkomt voor de komende coalitieperiode. De verwachting is dat Haarlem nadeelgemeente zal zijn in het te ontwikkelen nieuwe verdeelmodel.

Gezien de voornemens van het Rijk en de aanbevelingen van de Rfv ligt een bundeling van de drie uitkeringen (Decentralisatie-uitkeringen MO en VO en intergratie-uitkering BW) voor de hand, inhoudelijk zijn de 3 taken in de begroting al in het beleidsveld Opvang, wonen en herstel (2.3) bij elkaar gebracht. Er zal moeten worden afgewogen in hoeverre deze *regionale* middelen ook via een aparte reserve beheerd en beheerst kunnen worden.

4.5.4 Financiële knelpunten sociaal domein

BUIG en reserve WWB

In de Programmabegroting 2018-2022 is aangegeven dat de ontwikkeling van de BUIG een negatief beeld vertoont. Er werd een tekort verwacht dat veroorzaakt door zowel stijgende uitgaven door een toenemend aantal uitkeringsgerechtigden als dalende inkomsten door de afname van het BUIG-budget. Conjuncturele ontwikkelingen, de aanpassingen in het verdeelmodel BUIG en de lokale inspanningen zouden nog van invloed op het geschetste financiële beeld kunnen zijn.

Inmiddels blijkt uit de voorlopige beschikking 2018 dat de baten zich gunstiger ontwikkelen dan eerder voorzien (voorlopige beschikking 2018 is ruim € 1,0 hoger dan geraamd). Door de aanpassingen in het verdeelmodel ontvangen gemeenten met een centrumfunctie (waaronder Haarlem) meer BUIG-middelen. Ook neemt het macrobudget BUIG meer toe dan verwacht, waardoor alle gemeenten meer ontvangen dan eerder geraamd. De prognose van de uitgaven is geactualiseerd en gebaseerd op de bestandsgroei 2017, die 1,12% bedroeg.

Op basis van deze ontwikkelingen wordt in 2018 een negatief saldo van € 1,474 miljoen op de BUIG verwacht. In 2019 neemt het tekort af tot ongeveer € 0,4 miljoen (vooral door de toename van de baten). Voor 2020 en verder is de raming 2019 als constante opgenomen. De actualisatie van de prognose en eventuele bijstelling van de begroting wordt een vast onderdeel van de p&c-cyclus. De prognose voor het lopende jaar t en het jaar $t+1$ zal getoetst en zo nodig aangepast worden, zowel voor de ontwikkeling van de baten (BUIG) als de lasten (gebaseerd op de (ontwikkeling van de) bestandsomvang). Daarmee ontstaat een zo actueel mogelijk beeld van de ontwikkeling van de BUIG.

De nieuwe prognose heeft impact op het financiële kader. In de begroting is nu een structureel nadeel van € 1,2 miljoen opgenomen. In 2018 is er nog sprake van een extra nadeel (€ 260.000), voor de jaren erna is er sprake van een voordeel van € 850.000.

Conform de nota reserves en voorzieningen worden voor- en nadelen op de BUIG verrekend met de reserve Wwb. In de Programmabegroting 2018-2022 is aangegeven dat de reserve Wwb niet meer toereikend zou zijn om de verwachte tekorten te dekken. Door de nieuwe prognose verandert dat

perspectief ingrijpend. Inclusief een dotatie vanuit het resultaat 2017 van € 1,0 miljoen, is de reserve Wwb toereikend om de tekorten tot en met 2023 (vrijwel) volledig te dekken. Onderstaande tabellen vatten bovenstaande tekst samen.

Tabel 11: Financiële positie met/zonder Wwb

Zonder inzet WWB (in duizenden €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
BUIG	-1.212	-1.228	-1.235	-1.235	-1.235	-1.235
Nieuwe raming	-1.474	-370	-370	-370	-370	-370
Verbetering financiële positie (- is nadeel)	-252	858	865	865	865	865
Met inzet reserve WWB	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Nieuw tekort	-1.474	-370	-370	-370	-370	-370
Dekken ten laste van reserve WWB	1.474	370	370	370	370	120
Verbetering financiële positie	1.212	1.228	1.235	1.235	1.235	985

Tabel 12: Ontwikkeling reserve Wwb (in duizenden €)

Ontwikkeling reserve WWB	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand per 1-1	-3.884 v	-3.074 v	-1.600 v	-1.230 v	-860 v	-490 v	-120 v
Dotaties (JR 2017)	-1.000 v						
(voorgenomen) dotaties per jaar	-1.000						
Onttrekkingen (JR 17)	1.770 n						
Onttrekkingen (prognose 2018 e.v.)		1.474 n	370 n	370 n	370 n	370 n	370 n
(voorgenomen) onttrekkingen per jaar	1.770 n	1.474 n	370 n	370 n	370 n	370 n	370 n
Stand per 31-12	-3.074 v	-1.600 v	-1.230 v	-860 v	-490 v	-120 v	250 n

Omvang bestand bepaalt omvang uitvoeringsorganisatie

De capaciteit van de uitvoeringsorganisatie is afgestemd op de omvang van het aantal uitkeringsgerechtigden (caseload). Vanaf 2014 wordt daarvoor een vaste systematiek gehanteerd. Sinds 2015 heeft er drie keer een tijdelijke uitbreiding van formatie plaatsgevonden vanwege de stijging van het bestand. Doordat het bestand nog steeds fors boven het niveau van 2014 ligt, moet deze tijdelijke formatie opnieuw verlengd worden. Volgens de raming zal het aantal uitkeringsgerechtigden in deze periode per saldo niet afnemen. Dit betekent dat er voor de periode 2018 tot en met 2020 € 1,1 miljoen per jaar nodig is. Door de positieve ontwikkeling van het saldo van de BUIG lijken de totale baten en lasten die met BUIG gemoeid zijn zich rond nul te bewegen en daarmee een neutraal effect te hebben op het financieel kader.

In de Algemene Uitkering Gemeentefonds (AU) zijn in het cluster Werk en Inkomen middelen opgenomen als dekking voor de apparaatslasten voor inkomensdienstverlening (de kosten van de uitvoeringsorganisatie). De kosten van de uitvoeringsorganisatie komen dus niet ten laste van het BUIG-budget. Gelet op het aantal uitkeringsgerechtigden in Haarlem en een dalend aantal in Nederland, geldt dat c.p. er een relatieve toename in de Algemene Uitkering van Haarlem verwacht mag worden op dit onderdeel.

Tabel 13: Dekking uitvoeringskosten AU

(in duizenden €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Dekking uitvoeringskosten AU	-430 v	-700 v	-800 v	pm	pm	pm

Op 1 februari 2018 is de omvang van het bestand bepaald en is vastgesteld dat het bestand nog net onder de norm van 5% groei zit (minder dan 20 cliënten onder de kritische grens). Op grond hiervan wordt in de Kadernota 2018 geen voorstel voor formatie-uitbreiding gedaan. De groei van de formatie blijft om die reden pm geraamd. Het volgende peilmoment is 1 augustus 2018. Gelet op het feit dat het bestand de kritische grens is genaderd, is het zeer wel mogelijk dat in augustus wel sprake is van uitbreiding (5,0 fte, € 325.000).

Minimabeleid en beschermingsbewind

Beschermingsbewind

In de Programabegroting 2018-2022 is voor de jaren 2018 en 2019 extra budget beschikbaar gesteld voor het minimabeleid, meer specifiek als dekking voor het tekort op beschermingsbewind. In 2019 wordt een nota minimabeleid voor de periode 2020 en verder opgesteld. Voor die nieuwe periode zijn er nu in de begroting geen extra middelen beschikbaar. Er zijn twee posities mogelijk:

- Minimabeleid wordt binnen de bestaande/beschikbare middelen uitgevoerd. Dat betekent dat in het bestaande aanbod duidelijke keuzes gemaakt moeten worden.
- Minimabeleid wordt op basis van het huidige beleid uitgevoerd na 2019. In dat geval is vanaf 2020 ongeveer € 1.000.000 structureel nodig.

De ontwikkeling van de uitgaven voor beschermingsbewind gecombineerd met de beperkte sturingsmogelijkheden is binnen het geheel van de minimagelden een onzekere en risicovolle component, dat wordt in 2018 en 2019 actief gemonitord.

Participatie WSW en re-integratie

In de Kadernota 2017 is als onderdeel van de versnellers sociaal domein voor drie jaar (2017 t/m 2019) budget geraamd om het tekort op de bijdrage aan Paswerk te dekken. De Rijksbijdrage WSW (als onderdeel van de IU SD) is niet voldoende om de werkelijke kosten van de GR Paswerk te dekken. Dit tekort wordt vervolgens gedekt door re-integratiemiddelen in te zetten, waardoor er per saldo minder budget voor re-integratie beschikbaar is. Uit de gemeentelijke Jaarrekening 2017 blijkt dat de versneller 2017 van € 390.000 niet nodig is geweest, omdat er sprake is van een onderbesteding op de re-integratiemiddelen. Een mogelijkheid is dit bedrag in te zetten in 2020, als gedeeltelijke dekking voor het geraamde tekort op de WSW.

De ontwerpbegroting 2019 van Paswerk is begin maart door het bestuur vastgesteld. Ten opzichte van de bestaande raming (begroting 2018), ontwikkelt het financiële beeld zich gunstig, in die zin dat het tekort dat ten laste van de gemeenten komt, afneemt. In 2019 is hierdoor het bedrag (€ 785.000) dat aan de reserve Sociaal Domein wordt onttrokken (Kadernota 2017) nodig. Een mogelijkheid is het resterende deel, € 860.000, in te zetten in 2020, waardoor het tekort op de rijksbijdrage WSW ook in dat jaar vrijwel volledig gedekt is. Hierdoor kan in 2020 het re-integratie budget (€ 4,9 miljoen) ook volledig voor re-integratie ingezet worden.

Er is vanaf 2021 nog steeds sprake van een oplopend tekort op de WSW, dat met andere middelen gedekt moet worden. Het knelpunt op de WSW-bijdrage wordt door de incidentele onttrekkingen aan de reserve dus niet structureel opgelost.

Tabel 14: Meerjarenraming Paswerk, basis begroting 2019

Ontwikkeling bijdrage GR Paswerk	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Meerjarenraming Paswerk 2018-2021 (kosten Haarlem)	15.638.493	14.995.367	15.340.538	14.999.927	15.064.112	14.882.102
Verschuiving uitvoeringskosten buitengemeente naar Haarlem	1.579.463	1.394.940				
Totale kosten Paswerk	17.217.956	16.390.307	15.340.538	14.999.927	15.064.112	14.882.102
Rijksbijdrage WSW (stand decembercirculaire 2017)	16.736.000	15.493.000	14.556.000	13.724.000	13.301.000	12.823.000
Tekort WSW vs. Werkelijke kosten Paswerk	-481.956	-897.307	-784.538	-1.275.927	-1.763.112	-2.059.102
KN 2017, dekking WSW-tekort door onttrekking aan de reserve SD	390.000	855.000	1.645.000			
Verwacht saldo bijdrage Paswerk	-91.956	-42.307	860.462	-1.275.927	-1.763.112	-2.059.102
Doorschuiven 2017 naar 2020				390.000	0	0
Doorschuiven 2019 naar 2020			-860.462	860.462		
Verwacht saldo bijdrage Paswerk		-42.307	0	-25.465	-1.763.112	-2.059.102

Programma statushouders

In 2016 is het sociaal programma statushouders vastgesteld ([2016/155743](#)). De uitvoering van het programma is door Rijksbijdragen en de bijdrage gemeente ten laste van onvoorzien financieel gedekt tot en met medio 2018. Aangezien het programma nog 1,5 jaar doorloopt (en er ook noodzaak is het

programma door te laten lopen) wordt in beeld gebracht welke middelen voor de tweede helft 2018 en voor 2019 nodig zijn. Voor het vervolg zijn de volgende bedragen nodig:

- 2^e helft 2018: € 760.000
- 2019: € 1.450.000

Het al dan niet voorzetten van het project na 2019 moet nog beoordeeld en afgewogen worden. Vanuit Werk en Inkomen is een apart team ingezet op de statushouders, met een lagere caseload dan voor het reguliere bestand. De kosten hiervan zijn in 2018 gedekt uit de reserve Sociaal Domein. De verwachting is dat ook de komende jaren nog extra aandacht voor statushouders nodig is en het team in stand moet blijven. Voor de jaren 2019 en 2020 is dekking hiervoor nog niet geregeld, het gaat om een bedrag van € 325.000 (5 fte) per jaar.

De kosten voor het programma liggen hoger dan eerder voorzien (nota [2016/155743](#)), door de volgende oorzaken:

- De Rijksbijdrage komt vanaf 2018 vrijwel volledig te vervallen, waardoor de kosten vrijwel volledig voor rekening van de gemeente komen
- Nog niet alle statushouders zijn uit de GVA locatie Boerhaave uitgestroomd. Dit leidt tot extra kosten voor verlengde aanhuur (formeel geen onderdeel van het sociaal programma maar vanwege de samenhang wel in de raming meegenomen).
- De Belastingdienst stelt dat er bij de opvang c.a. van statushouders geen sprake is van compensatie BTW (in tegenstelling tot het COA). Dit leidt dus tot het een kostenverhogend effect waarmee in de begroting nu geen rekening gehouden is.

In onderstaande tabel zijn de in genoemde knelpunten in het sociaal domein samengevat:

Tabel 15: Financiële consequenties sociaal domein

Financiële consequenties toekomstige ontwikkelingen (in duizenden €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Cluster sociaal						
1 Effect nieuwe prognose BUIG	262 n	-858 v	-865 v	-865 v	-865 v	-865 v
Onttrekking reserve WWB	-1.474 n	-370 v	-370 v	-370 v	-370 v	-370 v
Uitvoering participatiewet (BUIG)	1.100 n	1.100 n	1.100 n	pm	pm	pm
Dekking uitvoeringskosten AU	-430 v	-700 v	-800 v	pm	pm	pm
2 Beschermingsbewind			pm	pm	pm	pm
3 Tekort WSW vs. Bijdrage Paswerk			1.250 n	pm	pm	pm
Dekking reserve SD (2017)			-390 v	pm	pm	pm
Dekking reserve SD (2018)			-860 v	pm	pm	pm
4 Statushouders						
Sociaal programma	760 n	1.450 n	pm	pm	pm	pm
Formatie W&I		325 n	325 n	pm	pm	pm
Saldo	218 n	947 n	-610 v	-1.235 v	-1.235 v	-1.235 v

Sinds 2015 is de formatie W&I door de groei van het bestand (met 18,86 fte) tijdelijk toegenomen (toepassing van de 5% regeling). De omvang van het bestand vertoont geen grote krimp en dat lijkt zich de komende jaren ook niet voor te doen. Om die reden is het noodzakelijk de tijdelijk uitgebreide formatie voor een periode van 3 jaar te bestendigen. Voor de periode hierna (2021 en verder) worden de inzichten en resultaten van huidige inzet op het bestand en alle andere projecten voor specifieke doelgroepen in de beoordeling en mogelijke bestendiging van deze formatie-uitbreiding betrokken.

4.5.5 Contouren Haarlemse afspraken sociaal domein (scenario's)

De afspraken van sturing en beheersing in het sociaal domein om de knelpunten op te lossen en de lokale opgaven van transformatie waar te maken, zijn mede afhankelijk van de besluiten van het Rijk. Door de (financiële) keuzes van het Rijk verloopt de decentralisatie langs de volgende fasen:

2015-2017	transitie en transformatie
2018-2019	transformatie
2020-2021	transformatie en normalisatie
2021-	normalisatie

Waarbij normalisatie betekent dat inkomsten en uitgaven en de financiële mutaties daarin onderdeel zijn van het totaal van de inkomsten en uitgaven van de gemeente en daarbinnen ook afgewogen en opgevangen moeten worden. Vanuit dat totale perspectief op het sociaal domein zal voor de komende coalitieperiode een keuze gemaakt moeten worden of de sturing en beheersing op het huidige niveau (lees: huidige afspraken over werking reserve Sociaal Domein) gehandhaafd blijven of, in lijn met het advies van de Rvf, op een hoger niveau worden gelegd. Hieronder zijn een aantal scenario's (niet uitputtend) geschetst die als input voor de coalitiebesprekingen gebruikt kunnen worden.

Scenario's reikwijdte reserves

1. *Huidige afspraken handhaven*

De reserve Sociaal Domein blijft in de huidige vorm en met de huidige "spelregels" in stand. De financiële knelpunten die niet binnen het kader van de reserve passen, moeten worden opgenomen in de meerjarenraming. Daarbinnen vindt dan integrale afweging tussen alle (andere) knelpunten plaats. Op grond van de bestaande afspraak (Kadernota 2017) wordt in 2019 beoordeeld of de reserve nog nodig is voor het dekken van de tekorten op het sociaal domein (de nieuwe taken).

2. *Huidige afspraken verbreden*

De inzet/reikwijdte van de reserve Sociaal Domein wordt verbreed conform eerdere besluitvorming rond versnellers (minima/beschermingsbewind/werk en inkomen/statushouders) en daarmee meer gekoppeld aan het bereiken van de transformatiedoelen. De in paragraaf 4.5.4 genoemde knelpunten kunnen dan via de reserve Sociaal Domein gedekt worden. Deze afspraak geldt voor de hele coalitieperiode 2018-2022 en komt in de plaats van de bestaande afspraken (over o.a. reserve Sociaal Domein en minimagelden).

3. *Eén reserve Sociaal Domein*

De huidige vier reserves binnen het gehele sociale domein (minima/sociaal domein/Wwb/regionaal Kompas (MO)) worden samengevoegd en aangewend als dekking voor de knelpunten. Dit geldt voor de gehele coalitieperiode (2018-2022) en komt in de plaats van de bestaande afspraken (over o.a. reserve Sociaal Domein en minimagelden).

4. *Geen bestemmingsreserves*

In navolging van het Rvf rapport waar de sturing en beheersing van het sociaal domein gekoppeld wordt aan de bestedingsvrijheid van de Algemene Uitkering, wordt de beheersing niet gekoppeld aan een afzonderlijke reserve, maar aan de Algemene Reserve. Daardoor wordt de volgorde van afweging per onderdeel opgetild naar een primaire afweging vanuit het geheel. Schematisch kunnen de ontwikkelingen binnen het sociaal domein onder scenario 4 als volgt in beeld worden gebracht. In Bijlage 2 is het bijbehorende verloop van de reserves weergegeven.

Verrekening resultaten regelingen sociaal domein	Verrekening met:							
Regeling:	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
WMO beschermd wonen	SD	SD	SD	SD	SD	SD	SD	AR
WMO overig	SD	SD	SD	SD	SD	AR	AR	AR
Jeugd voogdij en 18+	SD	SD	SD	SD	SD	SD	SD	AR
Jeugd overig	SD	SD	SD	SD	SD	AR	AR	AR
Participatie WSW en re-integratie nieuwe doelgroepen	SD	SD	SD	SD	SD	SD	SD	AR
Participatie overig	SD	SD	SD	SD	SD	AR	AR	AR
WWB	WWB	WWB	WWB	AR	AR	AR	AR	AR
Minimabeleid	MB	MB	MB	AR	AR	AR	AR	AR

SD: Algemene reserve Sociaal Domein
WWB: Bestemmingsreserve Wet werk en Bijstand
MB: Bestemmingsreserve Minimabeleid
AR: Algemene reserve gemeente

Scenario's maximeren reserve

1. Er wordt een plafond aan de omvang van de reserve Sociaal Domein gesteld. De hoogte van het plafond (€ 15/10/5 miljoen) en de inzet van de reserve wordt versmald tot een risicobuffer voor tegenvallers op de uitvoering van de nieuwe taken (strikte toepassing en handhaving van de spelregels). Hoe lager het plafond, hoe beperkter de bestedingsruimte.
De vrijvallende middelen kunnen ingezet worden voor de knelpunten en breder ingezet worden voor realisatie doelen nieuwe coalitie, inclusief nieuwe doelen binnen het sociaal domein.
De ingangsdatum en omvang van het plafond kan variëren en is daarmee bepalend voor de bestedingen.

Kanttekening: Randvoorwaarde voor alle scenario's die afwijken van de huidige afspraken is dat de regionale middelen voor opvang wonen en herstel (MO, VO en BW) losgekoppeld worden en in een aparte reserve worden ondergebracht (tot het moment van overdracht van taken en middelen aan de regiogemeenten).

4.6 Ontwikkeling begrotingskader door toekomstige ontwikkelingen

In opzet dient het begrotingskader inzicht te geven in de (on)mogelijkheden van beleidsintensiveringen en wat op hoofdlijnen de gevolgen hiervan zijn voor een sluitende exploitatie, adequaat onderhoud en voorzieningenniveau, de ontwikkeling van de schuld en de woonlasten. Daarvoor is het noodzakelijk toekomstige ontwikkelingen, die van invloed zijn op het financiële kader maar waarvan de financiële consequenties nog niet bekend zijn of nog niet concreet genoeg uitgewerkt zijn, in beeld te brengen. Omdat de financiële consequenties vaak niet eenduidig aan te geven zijn en soms afhankelijk zijn van nog te maken beleidskeuzes worden deze ontwikkelingen op basis van aannames en scenario's opgenomen.

Onderstaande tabel geeft een indicatie van de financiële consequenties voor de exploitatie gebaseerd op wensen en toekomstige ontwikkelingen zoals bekend tijdens het opstellen van dit financieel kader. Onder de regel 'Onontkoombaar' vallen ontwikkelingen ten laste van de exploitatie die met zekerheid op ons af komen. De bijbehorende bedragen zijn vaak echter niet met zekerheid te voorspellen en zijn dus indicatief.

Tabel 16: Financiële consequenties huidige wensen en toekomstige ontwikkelingen

Wensen en ontwikkelingen (in duizenden €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Onontkoombaar	800 n	2.800 n	1.900 n	1.800 n	900 n	900 n
Overig	2.500 n	8.300 n	6.500 n	4.400 n	2.800 n	2.600 n
Totaal	3.300 n	11.100 n	8.400 n	6.200 n	3.700 n	3.500 n

4.7 Totaal af te wegen begrotingskader

Nieuw beleid en ontwikkelingen

Binnen het financieel kader zal enige ruimte gereserveerd dienen te worden voor nieuwe beleidswensen die voortvloeien uit het nog op te stellen coalitieprogramma. Naast deze coalitiewensen zijn er ook nog de eerder besproken toekomstige ontwikkelingen. In tabel 17 worden 3 scenario's aangehouden die ruimte bieden voor nieuw beleid en ontwikkelingen. Om een totaalbeeld te geven wat betreft het begrotingskader zijn in de tabel ook de eerder besproken financiële gevolgen van het regeerakkoord (tabel 3), de recente autonome ontwikkelingen (tabel 4) en de eventuele (maximale) dekkingsmogelijkheden (tabel 5) meegenomen. De consequenties van wensen en ontwikkelingen (tabel 16) zijn niet verwerkt in onderstaande tabel om eventuele dubbelingen van huidige wensen en ontwikkelingen met nieuwe beleidsinitiatieven te voorkomen. Onderstaande consequenties geven dus een beperkt beeld, vooral dienend als een eerste stap in de set met afwegingen die genomen zal moeten worden.

Tabel 17: Consequenties scenario's

(in duizenden €)	2019	2020	2021	2022	2023
Ruimte voor nieuw beleid en toekomstige ontwikkelingen					
Scenario 1: € 3 miljoen financiële ruimte voor nieuwe beleidsinitiatieven en wensen	3.000 n	3.000 n	3.000 n	3.000 n	3.000 n
Scenario 2: € 5 miljoen financiële ruimte voor nieuwe beleidsinitiatieven en wensen	5.000 n	5.000 n	5.000 n	5.000 n	5.000 n
Scenario 3: € 7 miljoen financiële ruimte voor nieuwe beleidsinitiatieven en wensen	7.000 n	7.000 n	7.000 n	7.000 n	7.000 n
Financiële gevolgen regeerakkoord (tabel 3)	-5.530 v	-7.104 v	-7.377 v	-9.953 v	-8.153 v
Recente autonome ontwikkelingen (tabel 4)	-11 v	-51 v	-51 v	-221 v	-726 v
Dekkingsmogelijkheden max. (tabel 5)	-1.969 v	-972 v	-1.361 v	-1.361 v	
Consequenties met Scenario 1	-4.510 v	-5.127 v	-5.789 v	-8.535 v	-5.879 v
Consequenties met Scenario 2	-2.510 v	-3.127 v	-3.789 v	-6.535 v	-3.879 v
Consequenties met Scenario 3	-510 v	-1.127 v	-1.789 v	-4.535 v	-1.879 v

Investeringsscenario's

Na de keuze voor een scenario met betrekking tot de mogelijke extra investeringsruimte voor de komende jaren (paragraaf 4.4.1) wordt duidelijk welke extra ruimte (ten overstaan van het IP vastgesteld bij de Programmabegroting 2018-2022) de volgende coalitie heeft om extra te investeren. Wanneer er extra investeringen volgen zal dit ook een effect hebben op de exploitatie van de gemeente (denk onder andere aan extra lasten betreffende financiering, beheer en onderhoud). In paragraaf 4.4.4 is inzichtelijk gemaakt dat prioritering van (mogelijke) investeringen noodzakelijk is om als stad financieel gezond te blijven.

In onderstaande tabel zijn de gevolgen voor de exploitatie bij de keuze van één van de investeringsscenario's toegevoegd aan de consequenties volgend uit tabel 17. Ook onderstaande tabel houdt daarbij geen rekening met de consequenties van huidige wensen en toekomstige ontwikkelingen uit tabel 16.

Tabel 18: Consequenties incl. investeringsscenario's

(in duizenden €)	2019	2020	2021	2022	2023
Incl. investeringsscenario's					
Scenario 1					
100%	-4.552 v	-5.169 v	-5.831 v	-8.577 v	-5.921 v
110%	-2.433 v	-3.050 v	-3.712 v	-6.458 v	-3.802 v
120%	-317 v	-934 v	-1.596 v	-4.342 v	-1.686 v
130%	1.797 n	1.180 n	518 n	-2.228 v	428 n
Scenario 2					
100%	-2.552 v	-3.169 v	-3.831 v	-6.577 v	-3.921 v
110%	-433 v	-1.050 v	-1.712 v	-4.458 v	-1.802 v
120%	1.683 n	1.066 n	404 n	-2.342 v	314 n
130%	3.797 n	3.180 n	2.518 n	-228 v	2.428 n
Scenario 3					
100%	-552 v	-1.169 v	-1.831 v	-4.577 v	-1.921 v
110%	1.567 n	950 n	288 n	-2.458 v	198 n
120%	3.683 n	3.066 n	2.404 n	-342 v	2.314 n
130%	5.797 n	5.180 n	4.518 n	1.772 n	4.428 n

4.8 Begrotingsbeleid

Sluitende meerjarenbegroting

Het begrotingsbeleid is gericht op een meerjarenbegroting die structureel sluitend is, dat wil zeggen dat de baten gelijk of hoger zijn dan de geraamde lasten. Dit geldt primair voor het volgende begrotingsjaar (2019) en de twee daaropvolgende jaren (2020 en 2021).

De afwegingen voor een sluitende meerjarenbegroting worden primair in het voorjaar gemaakt via de kadernota. Daarin worden de prioriteiten en de beschikbare financiële ruimte integraal afgewogen.

Risicomanagement en weerstandsvermogen

Haarlem kent een systeem van risicomanagement waarin risico's geïdentificeerd worden, waar mogelijk gekwantificeerd worden en waarvoor beheersmaatregelen worden afgesproken. De gekwantificeerde risico's worden afgezet tegen het beschikbare weerstandsvermogen van de gemeente. Het beleid is erop gericht dat het ratio weerstandsvermogen van de gemeente ruim voldoende is om de risico's te kunnen opvangen. Ruim voldoende wil zeggen dat de uitkomst van het ratio weerstandsvermogen (Algemene Reserve/gekwantificeerde risico's) minimaal 1,4 dient te zijn. Als deze ratio niet wordt gehaald zal het beleid erop gericht dienen te zijn de Algemene Reserve te verhogen of het risico's te verminderen. Voor de Jaarrekening 2017 is berekend dat de ratio 2,4 bedraagt. Deze informatie is opgenomen in de voorgeschreven paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing in de programmabegroting en de jaarstukken.

Woonlasten

De gemeentelijke woonlasten bestaan uit de zogenaamde woning gebonden belastingen, de OZB, de afval- en rioolheffing. Het beleid is gericht op een 100% kostendekkende afval- en rioolheffing. De OZB

wordt met inflatie verhoogd (zie verder de paragraaf 5.1) en opgenomen in de voorgeschreven paragraaf lokale heffingen in de programmabegroting en de jaarstukken.

5. Overige ontwikkelingen

5.1 Ontwikkeling woonlasten

De lokale lastendruk wordt bepaald door de tarieven voor OZB-woningen en de afvalstoffen en rioolheffing, de zogenaamde woning gebonden heffingen. Voor 2018 bedragen die woonlasten in Haarlem € 756 tegen € 677 gemiddeld bij de grote gemeenten, dus bijna 12% hoger. Daarmee staat Haarlem op plaats 9 van de duurste 38 grote gemeenten. De meerjarige ontwikkeling van de woonlasten is in tabel 19 weergegeven:

Tabel 19: Meerjarige ontwikkeling woonlasten

Lokale lastendruk	2017	2018	2019	2020	2021	2022
OZB-eigenaren woningen	€ 278	€ 283	€ 283	€ 283	€ 283	€ 283
Rioolheffing	€ 142	€ 149	€ 153	€ 158	€ 163	€ 166
Afvalstoffenheffing	€ 322	€ 324	€ 346	€ 353	€ 341	€ 339
Afvalstoffenheffing (hoogbouw)	pm	pm	pm	pm	pm	pm
Totaal	€ 742	€ 756	€ 782	€ 794	€ 787	€ 788
Stijging lokale lasten t.o.v. 2017	100%	102%	105%	107%	106%	106%

De OZB wordt meerjarig alleen aangepast voor de inflatie en verder niet verhoogd. Dat betekent dat waardeverminderingen van de woningen, via een tariefsverlaging, voor de burger niet leiden tot hogere OZB-lasten. Voor afval- en rioolheffing geldt dat de kosten voor 100% worden doorberekend in het tarief. De rioolheffing wordt berekend op basis van een nog vast te stellen nieuw verbreed investeringsplan. De lasten die hieruit voortvloeien passen in het beeld van de ontwikkeling van de rioolheffing zoals in de tabel opgenomen.

De afvalstoffenheffing stijgt de komende jaren vanwege de invoering van het strategisch plan afvalbeheer. Bij ongewijzigd beleid stijgen de woonlasten voor 2019 en verder met 3% tot 5% ten overstaan van 2018. Naar verwachting zal Haarlem daardoor verder stijgen op de ranglijst van duurste gemeenten qua woonlasten. Wanneer de nieuwe coalitie de afvalstoffenheffing in de komende jaren gelijk wil houden aan het niveau van 2018, zal dat een nadelig effect hebben op de begroting van € 1,5 tot € 2 miljoen per jaar.

Het inzamelen van grondstoffen bij hoogbouw blijft tot nu toe achter bij de verwachtingen, daarom wordt er bij de hoogbouw in de startwijken getest met maatwerk. Vooralsnog wordt binnen de bestaande budgettaire kaders alleen de uitrol van duo-containers en het verlengen van de testperiode van de hoogbouw voorzien. In juni 2018 wordt verwacht meer zicht te hebben op de resultaten en het financiële effect van de extra dienstverlening en deze zijn vooralsnog PM geraamd.

5.1.1 Kwijtschelding afvalstoffenheffing

Wanneer aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan komen huishoudens in aanmerking voor kwijtschelding van de afvalstoffenheffing. De prognose voor 2018 is dat € 1,2 miljoen aan afvalstoffenheffing kwijtgescholden wordt. Deze lasten worden gedekt vanuit de baten van deze heffing. Er is eventueel een alternatief om de kwijtschelding uit te dekken. Wanneer gekozen wordt om de kwijtschelding niet (meer) te dekken uit de afvalstoffenheffing maar ten laste te brengen van het

minimabeleid (aangezien huishoudens die in aanmerking komen voor kwijtschelding vaak per definitie onder de minima vallen) dalen de woonlasten in Haarlem. Dit verlaagt de afvalstoffenheffing met gemiddeld € 20 per (meerpersoons)huishouden en zorgt ervoor dat de gemeente een relatief goedkopere gemeente qua woonlasten wordt vergeleken met nu.

5.2 Wegvallen precariobelasting

Per 2022 vervalt de mogelijkheid van de precariobelasting op kabels en leidingen. Dat betekent dat hier in het nieuwe meerjarenbeleid rekening mee moet worden gehouden. In Haarlem worden de precariogelden ad € 5,0 miljoen per jaar in de bestemmingsreserve 'Beheer en onderhoud openbare ruimte' gestort. Het wegvallen van de precariogelden heeft betekenis voor de functie van deze bestemmingsreserve.

De bestemmingsreserve is gekoppeld aan de 'Visie en Strategie Beheer en Onderhoud' en kent een egaliserende functie, naar het lijkt kan deze functie tot en met 2027 worden gerealiseerd.

Het advies luidt wel om bij de volgende actualisatie van de 'Visie en Strategie Beheer en Onderhoud 2023 – 2032' met een voorstel te komen dat mogelijk doorwerkt naar het meerjarig kader van de begroting.

5.3 Wegvallen leges als gevolg van Omgevingswet

Bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet, volgens de huidige planning in 2019, zal een substantieel deel van de legesinkomsten verdwijnen. De komende periode zal meer helderheid verschaffen over de betekenis daarvan. Het is op dit moment bijvoorbeeld nog onduidelijk in hoeverre het wegvallen van de lege-inkomsten gecompenseerd kan worden door het mede wegvallen van de kosten voor de gemeente die met deze leges gepaard gaan en hoe hoog de oplopende ICT kosten vanwege verhoogde digitale dienstverlening zullen zijn.

5.4 Ontwikkelingen Vastgoed

De gemeenteraad heeft in 2013 besloten om volgens het principe van de kostprijsdekkende huur (KPDH) te gaan werken. Dit is vastgelegd in de nota Verhuurbeleid (BBV [2013/293144](#)), in de recent besproken Vastgoednota (BBV [2018/49829](#)) staat dat er een doorrekening van de vastgoedexploitatie wordt gemaakt op basis van de KPDH-berekening. Deze doorrekening wordt in de zomer van 2018 aangeboden aan de raad.

In principe is het effect van deze doorrekening neutraal, maar het zal wel tot flinke wijzigingen in de begroting leiden. De verwachting is dat huurprijzen verhoogd gaan worden. Van oudsher zijn de huurprijzen bepaald op basis van lagere doorbelastingen om de begroting van de diverse maatschappelijke partners te ontlasten. Door deze wijze van rekenen wordt door de afdeling Vastgoed verkapt subsidie verstrekt aan andere beleidsvelden.

De verhoging van huurprijzen op basis van kostprijsdekkende huur, leidt tot hogere inkomsten bij Vastgoed en vanuit deze hogere inkomsten kan vervolgens ook een hogere subsidie worden verstrekt aan andere beleidsvelden. Hierdoor zal de totale begroting van de gemeente groeien en daarmee ook de diverse beleidsvelden. De verkapte subsidie verlening wordt omgezet in een zichtbare subsidieverlening.

Momenteel wordt de vastgoedportefeuille geïnspecteerd en worden de te nemen duurzaamheidsmaatregelen geïnventariseerd. Om deze verbeteringen, investeringen in de gebouwen, uit de voeren is geld nodig dat nog niet is begroot. Deze kosten passen in de ambities van het Duurzaamheidsprogramma (BBV [2015/245568](#)) en worden in de loop van 2018 duidelijk.

6. Totaalbeeld en te maken keuzes

Het totale begrotingskader en de mogelijke varianten aan scenario's kunnen samengevat als volgt worden weergegeven.

6.1 Conclusies wat betreft sluitende begroting

Een (grotendeels) sluitende begroting is enkel mogelijk bij een keuze-combinatie van Scenario 1 (€ 3 miljoen extra lasten voor nieuw beleid) of Scenario 2 (€ 5 miljoen extra lasten voor nieuw beleid) met een netto schuldquote scenario van 100% of 110% en in mindere mate 120%. Scenario 3 (€ 7 miljoen extra lasten voor nieuw beleid) is mogelijk met een schuldquote van 100% en in mindere mate met een schuldquote van 110%. In onderstaande tabellen is verondersteld dat de eventuele dekkingsmogelijkheden zoals weergegeven in tabel 5 volledig worden benut, met uitzondering van de gelden vanuit het surplus reserve grex. Dit impliceert dus fondsvorming voor de gelden vanuit het surplus reserve grex, gebruik van de jaarlijkse gelden vrij te vallen vanuit de reserve groei van Haarlem en geen herprogrammeringen van huidig beleid. Twee van onderstaande scenario-combinaties zijn enkel te bewerkstelligen wanneer er naast de gegeven dekkingsmogelijkheden gebruik gemaakt wordt van het reserve surplus van de reserve grex en/of de reserve Sociaal Domein.

Tabel 20a: Keuzes waarbij een sluitende begroting nog mogelijk is.

(in duizenden €)	2019	2020	2021	2022	2023
Incl. investeringsscenario's					
Scenario 1					
100%	-4.552 v	-5.169 v	-5.831 v	-8.577 v	-5.921 v
110%	-2.433 v	-3.050 v	-3.712 v	-6.458 v	-3.802 v
120%	-317 v	-934 v	-1.596 v	-4.342 v	-1.686 v
Scenario 2					
100%	-2.552 v	-3.169 v	-3.831 v	-6.577 v	-3.921 v
110%	-433 v	-1.050 v	-1.712 v	-4.458 v	-1.802 v
120%	1.683 n	1.066 n	404 n	-2.342 v	314 n
Scenario 3					
100%	-552 v	-1.169 v	-1.831 v	-4.577 v	-1.921 v
110%	1.567 n	950 n	288 n	-2.458 v	198 n

Hierbij dient nogmaals aangegeven te worden dat een netto schuldquote van 100% impliceert dat de investeringsruimte zal dalen ten opzichte van het huidig vastgestelde IP bij de Programmabegroting 2018-2022. Bezuiniging op dit huidige IP is daarmee noodzakelijk en nog niet opgenomen investeringen en investeringen met betrekking tot de groei van Haarlem zijn niet mogelijk. Een scenario met een netto schuldquote van 100% lijkt daarmee onwenselijk.

Wanneer deze stelling verwerkt wordt in tabel 20a ontstaat het onderstaande afwegingskader.

Tabel 20b: Keuzes voor sluitende begroting exclusief scenario 100%

(in duizenden €)	2019	2020	2021	2022	2023
Incl. investeringsscenario's					
Scenario 1					
110%	-2.433 v	-3.050 v	-3.712 v	-6.458 v	-3.802 v
120%	-317 v	-934 v	-1.596 v	-4.342 v	-1.686 v
Scenario 2					
110%	-433 v	-1.050 v	-1.712 v	-4.458 v	-1.802 v
120%	1.683 n	1.066 n	404 n	-2.342 v	314 n
Scenario 3					
110%	1.567 n	950 n	288 n	-2.458 v	198 n

Twee de vijf overgebleven scenario's hebben geen sluitende begroting in de komende vier jaar, gegeven de huidige dekkingsmiddelen. Wanneer er toch voor deze scenario-combinaties gekozen wordt heeft dat tot gevolg dat er gebruik gemaakt moet worden van de genoemde overschotten op de reserves (grondexploitatie en Sociaal Domein) en/of dat huidig beleid moet worden herzien.

Wanneer we nogmaals naar tabel 16 kijken (zie ook onderstaand) wordt duidelijk dat welke van de overgebleven scenario-combinaties er ook gekozen wordt, dit onvoldoende ruimte biedt voor de totale huidige wensen en ontwikkelingen. De conclusie luidt dan ook dat afwegingen en keuzes gemaakt dienen te worden waarbij niet alle huidige wensen uitgevoerd kunnen worden. Wanneer enkel naar de onontkoombare wensen en ontwikkelingen gekeken wordt is enkel de combinatie van scenario 1 met een netto schuldquote van 110% mogelijk. Door gebruik te maken van het surplus op de reserve grex en/of de reserve Sociaal Domein kan meer ruimte geboden worden voor overige wensen en ontwikkelingen, het is aan de te vormen coalitie om te bepalen of en op welke manier deze reserves gebruikt worden.

Tabel 16 herhaling

Wensen en ontwikkelingen (in duizenden €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Onontkoombaar	800 n	2.800 n	1.900 n	1.800 n	900 n	900 n
Overig	2.500 n	8.300 n	6.500 n	4.400 n	2.800 n	2.600 n
Totaal	3.300 n	11.100 n	8.400 n	6.200 n	3.700 n	3.500 n

6.2 Conclusies wat betreft investeringsruimte

In tabel 9 (zie ook onderstaand) is te zien dat er alleen genoeg ruimte is voor de huidige investeringsclaims wanneer gekozen wordt voor een scenario waarbij een netto schuldquote van 130% wordt geaccepteerd. Tabel 20a toont echter al dat het kiezen van een scenario met zo'n schuldquote niet tot de mogelijkheden behoort, er is dan immers geen meerjarig sluitende begroting mogelijk. Daarbij leidt een netto schuldquote van 130% tot een financiële positie waarbij de VNG zegt dat een gemeente in actie dient te komen en de schuld moet reduceren.

Tabel 9 herhaling (in duizenden €)

Netto Schuldquote ultimo 2022	Extra investeringsruimte t/m 2022	Claims t/m 2022 minimaal	Claims t/m 2022 maximaal	Resterende ruimte minimaal	Resterende ruimte maximaal
100%	-2.531	85.380	108.380	-87.911	-110.911
110%	40.310	85.380	108.380	-45.070	-68.070
120%	83.113	85.380	108.380	-2.267	-25.267
130%	125.859	85.380	108.380	40.479	17.479

Wanneer de conclusies besproken bij tabel 20b worden verwerkt in bovenstaande tabel houden we onderstaande tabel over.

Tabel 21: tabel 9 op basis van tabel 20b (in duizenden €)

Netto Schuldquote ultimo 2022	Extra investeringsruimte t/m 2022	Claims t/m 2022 minimaal	Claims t/m 2022 maximaal	Resterende ruimte minimaal	Resterende ruimte maximaal
110%	40.310	85.380	108.380	-45.070	-68.070
120%	83.113	85.380	108.380	-2.267	-25.267

Hier wordt duidelijk dat er niet enkel, zoals eerder opgemerkt, een afweging gemaakt dient te worden wat betreft de huidige wensen betreffende de exploitatie. Ook de huidige investeringsclaims, zelfs in minimale vorm, overstijgen de beschikbare extra investeringsruimte bij een keuze van één van de scenario's.

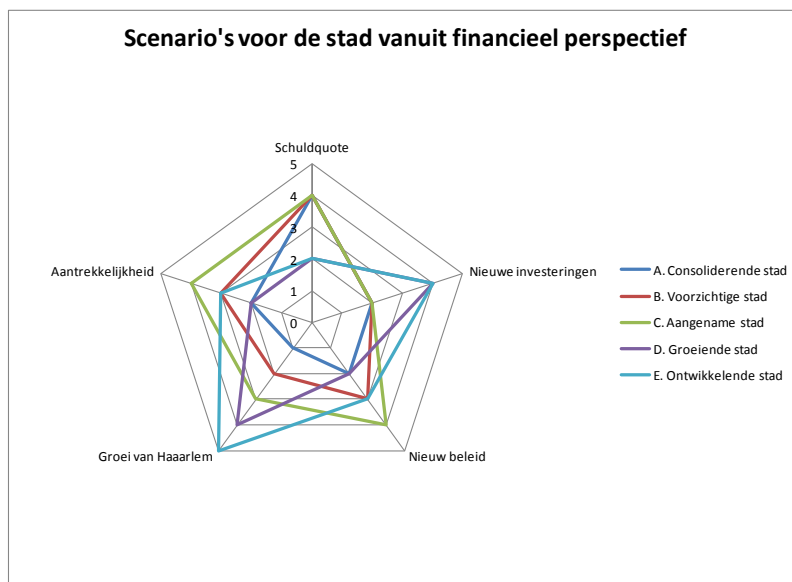
6.3 Mogelijke hoofdscenario's

Uit bovenstaande paragrafen volgen vijf hoofdscenario's. Deze vijf scenario's zijn een combinatie van minder of meer extra investeringsruimte ten overstaan van de Programmabegroting 2018-2022, afhankelijk van de aanvaardbaar geachte schuldgroei, en van minder of meer ruimte voor extra exploitatielasten voor nieuw beleid. De scenario's A, B en C bieden een totaal van € 40 miljoen aan extra investeringsruimte in de komende vier jaar. Met 'extra investeringsruimte' wordt bedoeld de extra investeringsruimte ten overstaan van het Investeringsprogramma (IP) zoals vastgesteld bij de Programmabegroting 2018-2022, voor de jaren 2019-2022.

De scenario's D en E bieden een totaal van € 83 miljoen aan extra investeringsruimte in de komende vier jaar, gemiddeld ruim € 20 miljoen per jaar. Deze scenario's worden gecombineerd met meer of minder extra ruimte binnen de exploitatie voor nieuw beleid in mogelijkheden van € 3 of € 5 of € 7 miljoen. Deze vijf combinaties zijn geselecteerd omdat deze scenario's zicht geven op een (potentieel) sluitende meerjarenbegroting. In onderstaand overzicht zijn de hoofdscenario's geordend weergegeven.

Scenario	Schuldquote	Extra investeringsruimte 2019-2022 (* 1 miljoen)	Exploitatie-ruimte nieuw beleid per jaar (* 1 miljoen)	Typering	Kernboodschap
A	110%	€ 40	€ 3	Inzetten op beperkte schuldtoename en aantrekkelijkheid temporiseren	Consoliderende stad
B	110%	€ 40	€ 5	Inzetten op beperkte schuldtoename en huidige aantrekkelijkheid versterken	Financieel voorzichtige stad
C	110%	€ 40	€ 7	Inzetten op beperkte schuldtoename en huidige aantrekkelijkheid uitbouwen	Aangename stad
D	120%	€ 83	€ 3	Inzetten op groei en bestaande aantrekkelijkheid temporiseren	Groeiende stad
E	120%	€ 83	€ 5	Inzetten op groei en bestaande aantrekkelijkheid versterken	Krachtig ontwikkelende stad

Elk hoofdscenario legt een ander accent qua prioritering. In een kernboodschap wordt dit accent zo beknopt mogelijk geduid. Het spinnenweb is behulpzaam bij het vergelijken van de hoofdscenario's, op de assen wordt het belang van de scenario's op de betreffende as weergegeven. Bevindt het scenario zich op de as dichtbij de nul geeft dat aan dat het scenario hier weinig prioriteit aan geeft, bevindt het scenario zich dicht bij de uiteinden van de as is er sprake van grote prioriteit binnen het scenario betreffende die as.

Onderstaand worden de hoofdscenario's kort beschreven.

1. Scenario A: Consoliderende stad

Met een netto schuldquote van 110% is er € 40 miljoen extra investeringsruimte tot en met 2022 en daarnaast is er € 3 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuw beleid

Hoofdscenario A biedt relatief weinig ruimte voor zowel nieuw beleid als voor nieuwe investeringen. De te realiseren investeringen zullen voornamelijk bestaan uit vervangingsinvesteringen en er is weinig tot geen ruimte voor investeringen met betrekking tot het uitbreiden van het voorzieningsniveau en/of de kwaliteit hiervan. Er is maximaal € 3 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuwe beleidswensen. Haarlem handhaaft haar huidige positie als stad.

2. Scenario B: Voorzichtige stad

Met een netto schuldquote van 110% is er € 40 miljoen extra investeringsruimte tot en met 2022 en daarnaast is er € 5 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuw beleid.

Hoofdscenario B biedt ruimte voor nieuw beleid maar weinig extra ruimte voor extra investeringen ten overstaan van het huidige IP. De te realiseren investeringen zullen voornamelijk bestaan uit vervangingsinvesteringen en er is weinig tot geen ruimte voor investeringen met betrekking tot het uitbreiden van het voorzieningsniveau en/of de kwaliteit hiervan. Er is maximaal € 5 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuwe beleidswensen. Haarlem groeit enigszins en verbetert haar huidige positie.

3. Scenario C: Aangename stad

Met een netto schuldquote van 110% is er € 40 miljoen extra investeringsruimte tot en met 2022 en daarnaast € 7 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuw beleid.

Hoofdscenario C biedt veel ruimte voor nieuw beleid en weinig ruimte voor extra investeringen. De beperkte extra ruimte ten overstaan van het huidige IP biedt mogelijkheden voor het realiseren van investeringen die voornamelijk bestaan uit vervangingsinvesteringen, er is weinig tot geen ruimte voor investeringen met betrekking tot het uitbreiden van het voorzieningsniveau en/of de kwaliteit hiervan. Er is maximaal € 7 miljoen per jaar beschikbaar voor beleidswensen. Met deze grote ruimte kan er veel nieuw beleid uitgevoerd worden. Door de prioriteit op nieuwe ontwikkelingen ten overstaan van investeringen kan minder groei geaccommodeerd worden. Haarlem vergroot haar aantrekkelijkheid en kan beperkt groeien. Haarlem versterkt vooral haar huidige positie van een aantrekkelijke stad.

4. Scenario D: Groeiende stad

Met een netto schuldquote van 120% is er € 83 miljoen extra investeringsruimte tot en met 2022 en daarnaast € 3 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuw beleid.

Hoofdscenario D biedt relatief weinig ruimte voor nieuw beleid, maar biedt wel perspectief wat betreft het realiseren van extra investeringen ten overstaan van het huidige IP. De extra ruimte biedt mogelijkheden voor investeringen met betrekking tot uitbreiding van het voorzieningsniveau en de daar bijbehorende groei van Haarlem. Er is maximaal € 3 miljoen per jaar beschikbaar voor beleidswensen.

Haarlem wordt een groeiende stad en temporeert de uitbouw van de bestaande aantrekkelijkheid.

5. Scenario E: Ontwikkende stad

Met een netto schuldquote van 120% is er € 83 miljoen extra investeringsruimte tot en met 2022 en daarnaast € 5 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuw beleid.

Hoofdscenario E biedt ruimte voor zowel nieuw beleid als extra investeringen. De extra ruimte ten overstaan van het huidige IP biedt mogelijkheden voor investeringen met betrekking tot het voorzieningsniveau en de daar bijbehorende groei van Haarlem. Er is maximaal € 5 miljoen per jaar beschikbaar voor nieuwe beleidswensen. Wel komt de financiële gezondheid van de stad meer onder druk te staan.

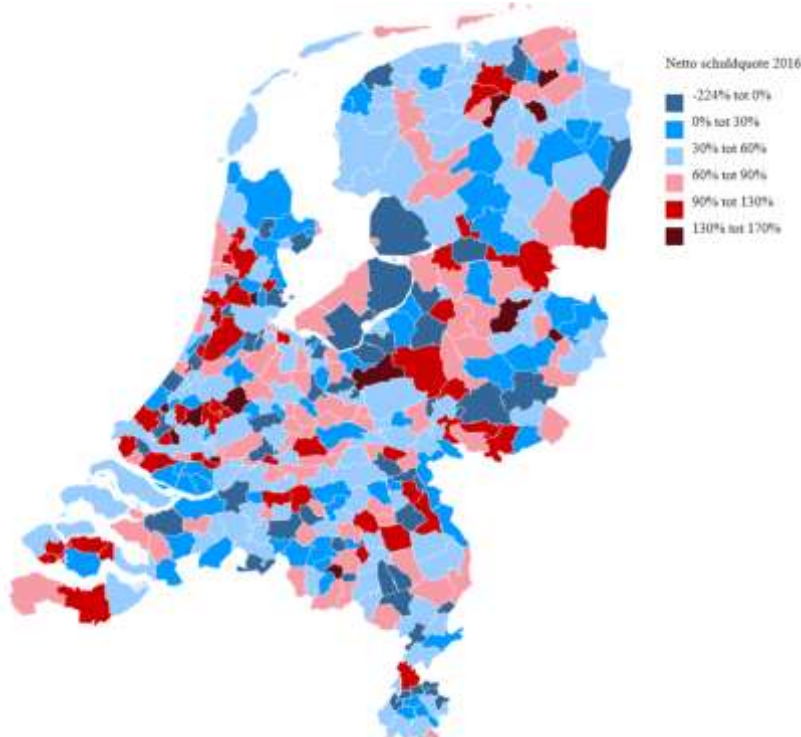
Haarlem wordt een groeiende stad en bouwt de bestaande aantrekkelijkheid uit. Haarlem groeit hierdoor evenwichtig.

7. Bijlagen

7.1 Bijlage 1: Netto schuldquote

Onderstaande figuur geeft de netto schuldquotes van gemeenten eind 2016 weer. In totaal hadden 344 gemeenten per saldo een netto schuld, 55 gemeenten hadden geen netto schuld. Het figuur geeft de relatieve positie van Haarlem weer ten overstaan van andere gemeenten. Haarlem had eind 2016 een netto schuldquote van 96 % en is daarom in het rood weergegeven. Het gemiddelde van alle gemeenten lag eind 2016 rond de 60%.

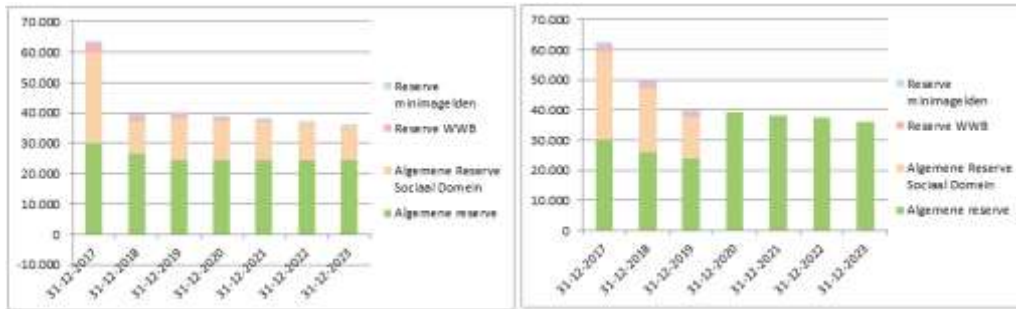
Figuur Netto schuldquotes gemeenten ultimo 2016

Bron: VNG - gemeenterekeningen 2016

7.2 Bijlage 2: Verloop reserves

Verloop van reserves, huidig (links) versus scenario 4 (rechts)

Voor de duidelijkheid zijn in onderstaande tabel ook de absolute bedragen zichtbaar gemaakt die verwerkt zijn in bovenstaande rechter grafiek.

Reserves per einde jaar (in duizenden €)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Algemene Reserve	30.042	26.044	23.995	39.095	38.156	37.344	36.072
Algemene reserve Sociaal Domein	29.591	21.088	13.951				
Reserve WWB	2.075	1.787	1.230				
Reserve minimagelden	778	778	778				
Totaal	62.486	49.697	39.954	39.095	38.156	37.344	36.072

Dit is een uitgave van gemeente Haarlem,
[Kies datum]

Tekst: [Naam],
Fotografie: [Naam],
Ontwerp: [Naam],
Drukwerk: [Naam]

Postbus 511
2003 PB Haarlem
Tel. 14 023

haarlem.nl